

A profile portrait of a man with a large, white, rounded turban. He has a mustache and is wearing a red garment with a dark collar. The background is dark.

RÜYADAN İMPARATORLUĞA
OSMANLI
OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN ÖYKESİ 1300-1923

CAROLINE FINKEL

İÇİNDEKİLER

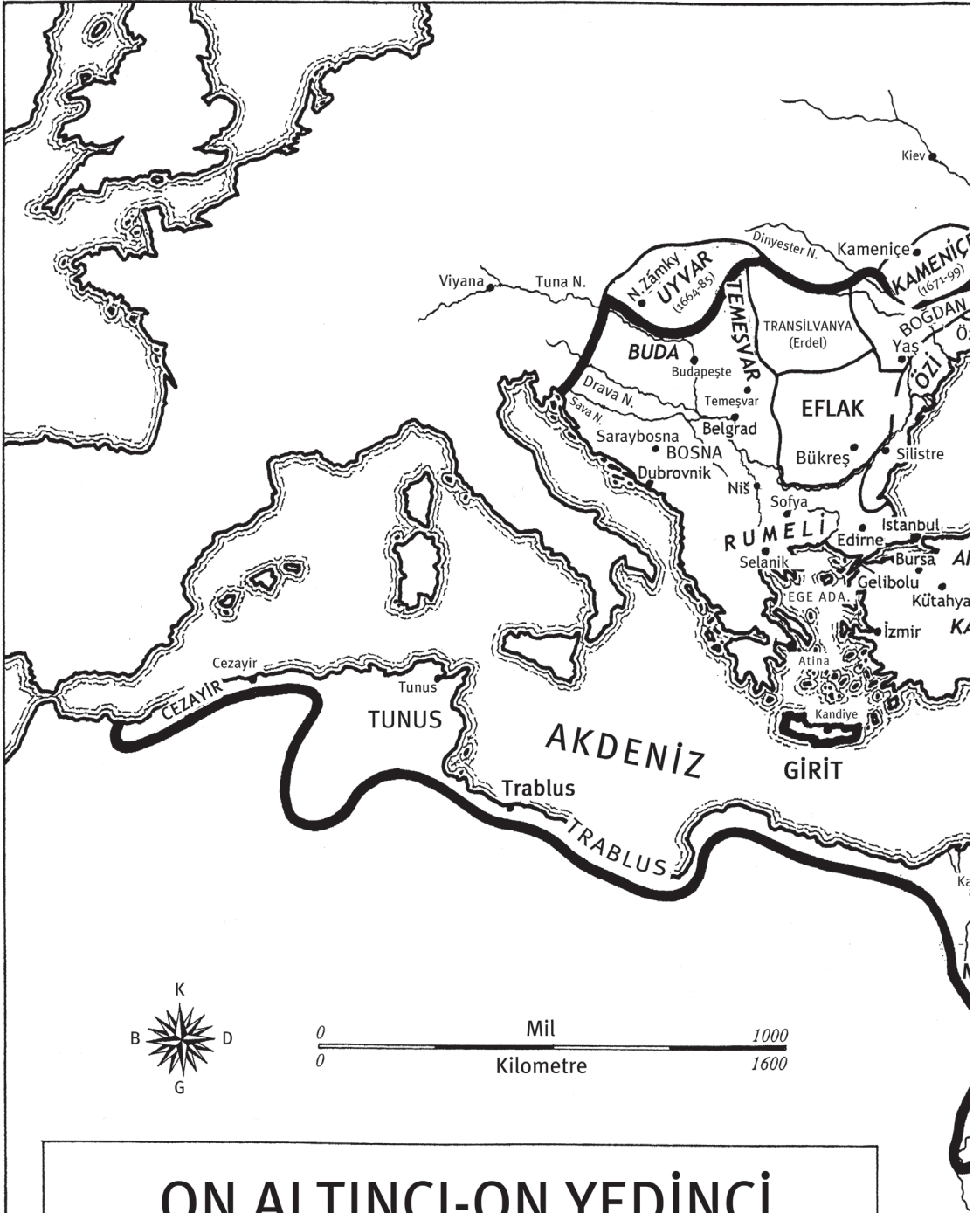
<i>RESİMLER</i>	vii
<i>TEŞEKKÜR</i>	xi
<i>SUNUŞ</i>	xiii
<i>TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ</i>	xv
<i>HARİTALAR</i>	xix
1. EŞİTLER ARASINDA BİRİNCİ	1
2. BÖLÜNMÜŞ BİR HANEDAN	20
3. BİR İMPARATORLUK HAYALİ	44
4. MÜMİNLERİN PADİŞAHI	73
5. YERYÜZÜ KRALLIKLARININ SAHİBİ	105
6. HAREKETSİZ BİR SULTAN	139
7. HİZİPLERLE YÖNETİM	177
8. PAŞALARIN İNTİKAMI	201
9. GÜÇLÜ HANEDANLARIN SALTANATI	228
10. İMPARATORLUK ÇÖZÜLÜYOR	259
11. KAYGISIZLIĞIN TEHLİKELERİ	293
12. EYALETLERİN GÜCÜ	331
13. NİZÂM-I CEDİD'DEN TANZİMAT'A	368
14. KİMLİK BUNALIMI	397
15. İSLÂM İMPARATORLUĞU	433
16. FIRTINADAN ÖNCEKİ SÜKÛNET	466
<i>OSMANLI İMPARATORLUĞU PADİŞAHLARI</i>	493
<i>KRONOLOJİ</i>	495
<i>NOTLAR</i>	511
<i>KAYNAKÇA</i>	553
<i>DİZİN</i>	585

HARİTALAR

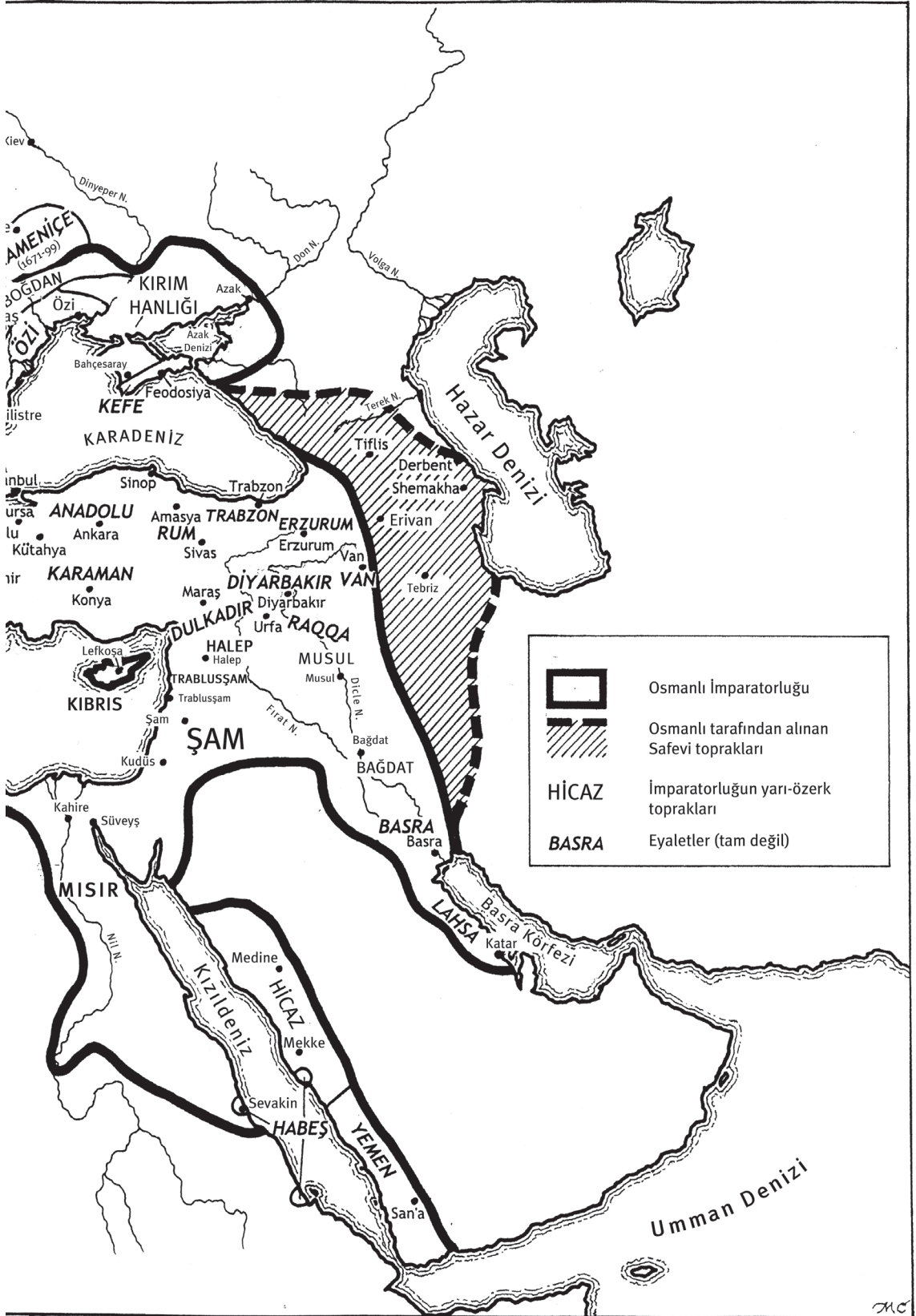
1. On Dördüncü Yüzyıl Ortalarında Anadolu ve Trakya	xx
2. On Altıncı-On Yedinci Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu	xxii
3. Berlin Antlaşması'ndan (1878) Sonra Osmanlı İmparatorluğu	xxiv
4. İstanbul Civarı	xxv
5. İstanbul	xxvi

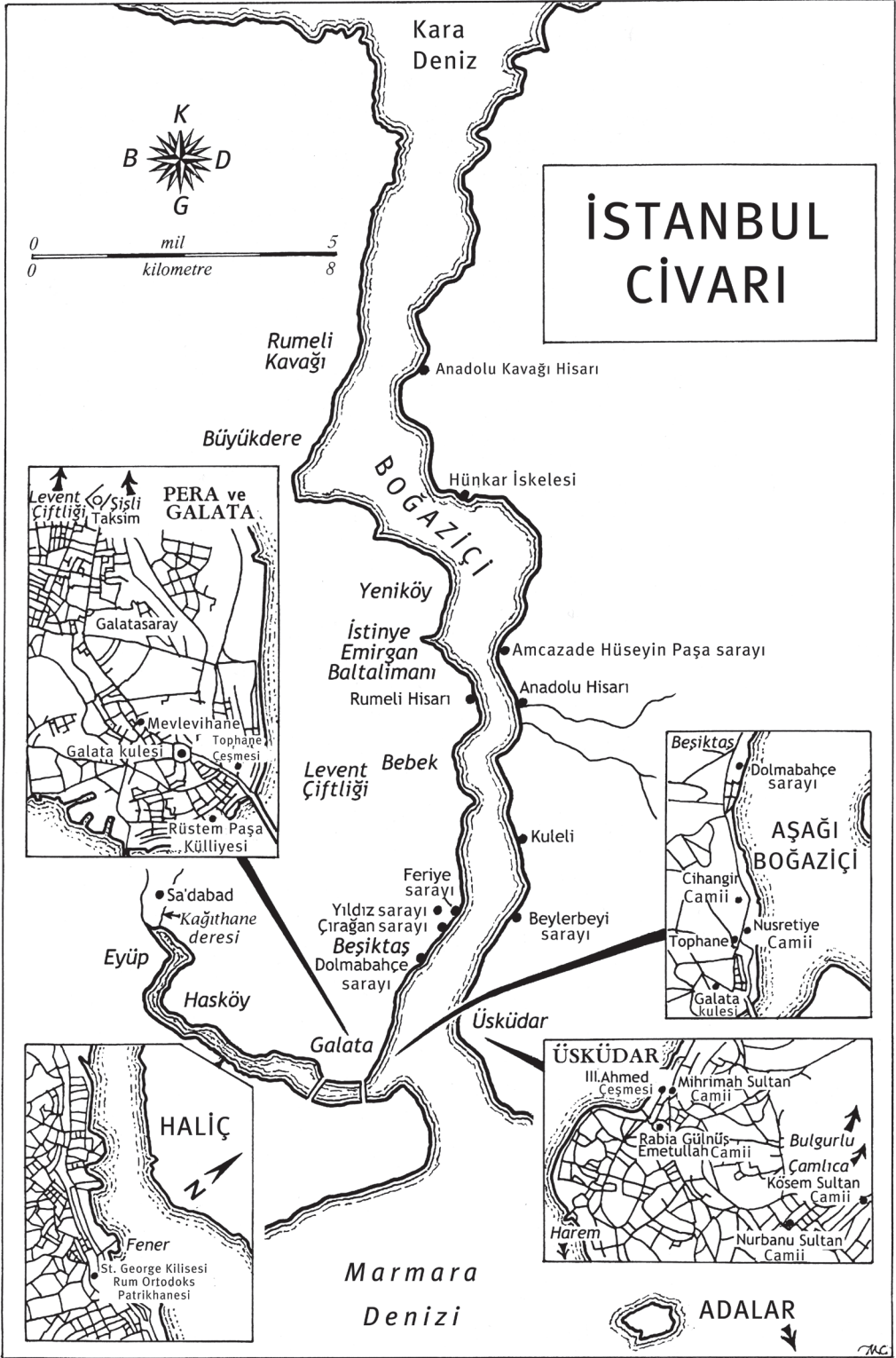

**ON ALTINCI-ON YEDİNCİ
YÜZYILLARDA
OSMANLI İMPARATORLUĞU**

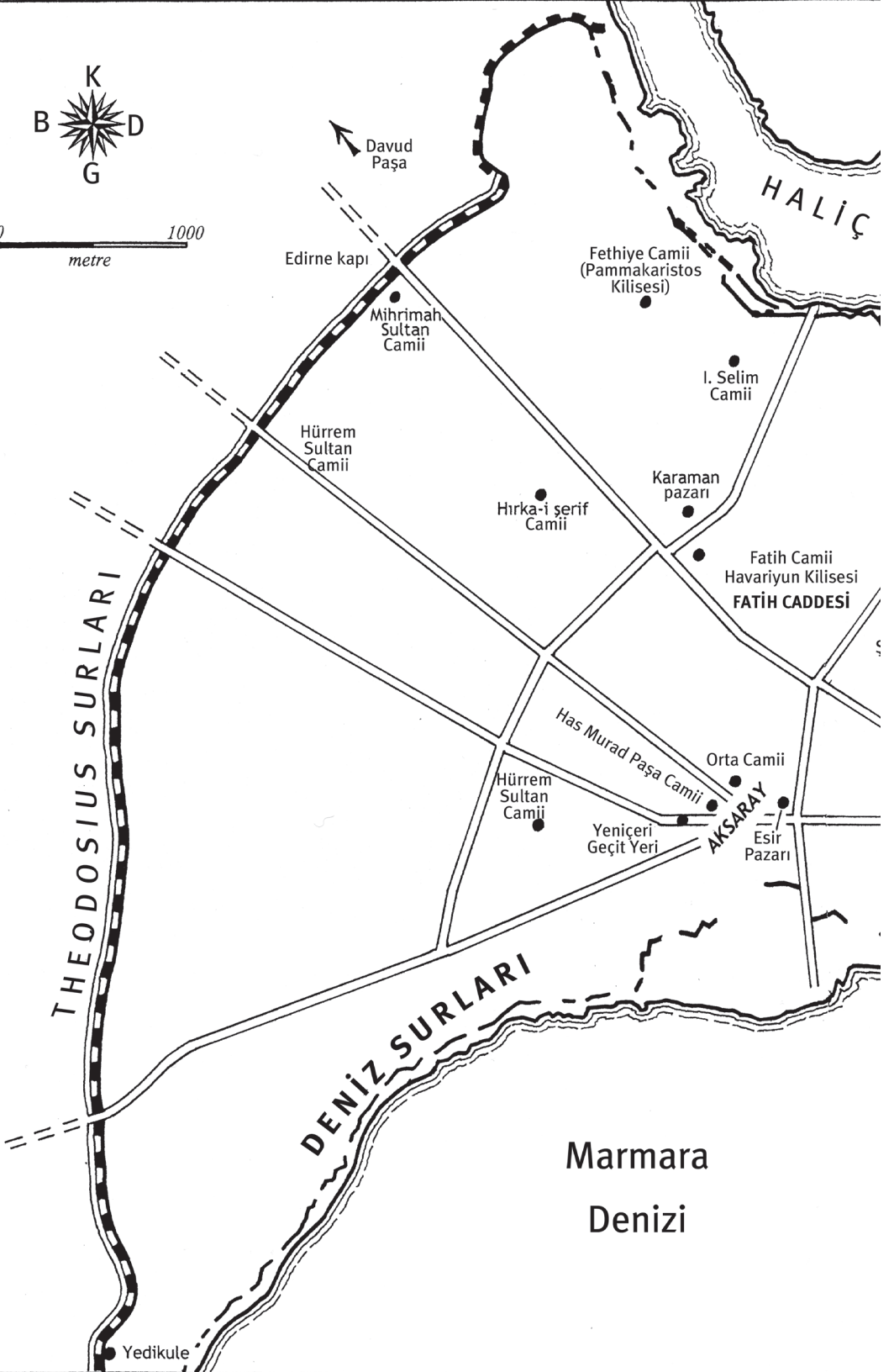

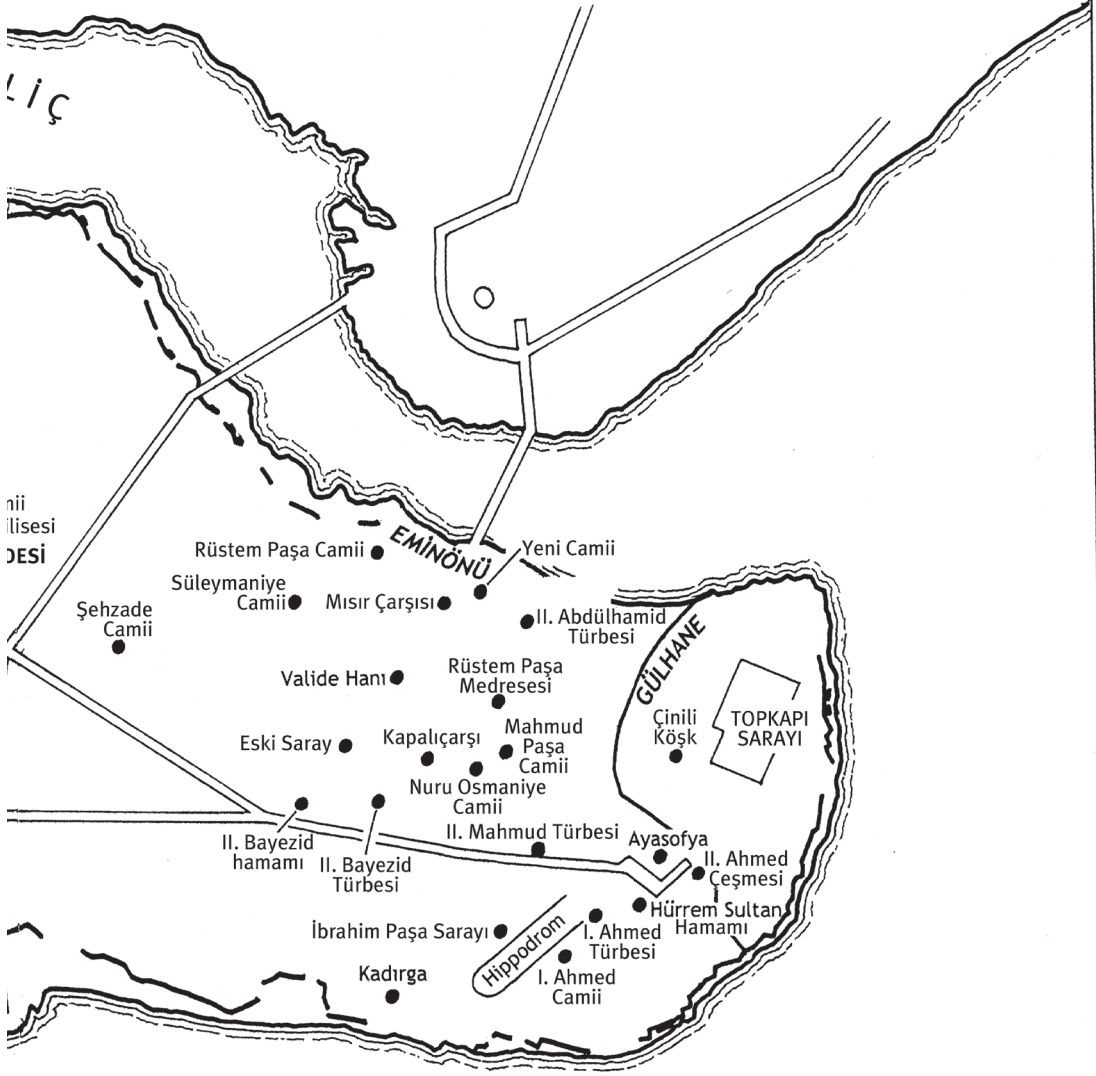

0 1000
metre

EŞİTLER ARASINDA BİRİNCİ

OSMANLI İMPARATORLUĞU belli bir günde sona erdi, ama başlangıcı efsanelerin karanlığına gömüldür.

29 Ekim 1923 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk belirli, uluslararası kabul görmüş sınırlar içinde, meşruluğu halk egemenliğine dayalı bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı seçildi. Türkiyeli cumhuriyetçiler daha 1 Kasım 1922'de Osmanlı Sultanı'nı tahttan indirmiş, ona yalnızca halife olarak dinî rolünü bırakmışlardı. 3 Mart 1924'te bu kurumu da kaldırarak, kurmakta oldukları devletin hanedan siyasetlerine ya da tanrısal bir hakka dayanmamasını güvence altına aldılar.

Mustafa Kemal 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında mecliste –Türkçede yalnızca “Nutuk” diye bilinecek kadar ünlü– uzun bir konuşma yaparak, onun kuşağının ulusun eskimiş ve değerini kaybetmiş Osmanlı geçmişini reddetmesinin gerekçelerini anlattı. Mustafa Kemal iktidardaki ilk yıllarını Türk halkını imparatorluk geleneğini terk etmeye, molla baskısından kurtulmaya ve çağdaş dünyayı benimsemeye yönelten ve devrim diye adlandırdığı bir dizi reforma adadı.

Türkler ancak yakın zamanlarda kendi tarihlerine farklı yaklaşmaya, onun 16. yüzyıldaki en güçlü döneminde eski Roma ile kıyaslanabilecek bir güce sahip olan, ama içsel bir bozukluk nedeniyle Hıristiyan Batının ilerleyişine ayak uyduramayan bir İslâm imparatorluğu olduğu görüşünden farklı bir bakış açısı geliştirmeye başlamışlardır. Osmanlı askeri gücü yüzyıllarca yalnız Avrupa'nın değil, aynı zamanda İran ve diğer Müslüman devletlerin ordularını da ürkütmüştü; Osmanlı mimarları İstanbul ve taşra kentlerinin profillerine egemen büyük camiler yapmışlar, imparatorluğun yasal sistemi Balkanlar ve Ortadoğu'daki karmaşık etnik yapıları idare etmeyi başarmıştı. Osmanlıların bu ölçekteki bir imparatorluğun mali ve idarî işlerini nasıl çözümlediklerini ortaya çıkarmak amacıyla, bağımsız düşünceli çağdaş tarihçiler mimarların hesap defterlerini çözmeye ve hukukî kayıtları incelemeye; yeni kuşak araştırmacılar muzaffer sultanların yazdırdığı vakayinamelerde satır aralarını okumaya, imparatorluğun tarihinin yalnızca egemen hanedanın tarihi olmadığını görmeye,

belki de en önemlisi bir zamanlar Osmanlı egemenliğinde olan bölgelerde –kimi kez batı biliminin tüm çokbilmişliğiyle– yazılmış tarihlere eleştirel bir gözle bakmaya başlamışlar ve bunların taraflı ve eksik olduklarını, çünkü yazarların isli bir camdan bakarak, ulusal efsaneleri tarihsel veri gibi sunduklarını, Osmanlı'nın sesini dinlemeden Osmanlı İmparatorluğu'nun niteliği hakkında varsayımlarda bulduklarını görmüşlerdir.

Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti 1998'te, kuruluşunun 75. yılını kutlarken, ikinci bin yılın başında kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun 700. yıldönümü için de törenler planlayacak özgüvene kavuşmuştur. Ama neden MS 1299 imparatorluğun kuruluş tarihi olarak kabul ediliyordu? O tarihte ne önemli bir savaş olmuş, ne bir bağımsızlık ilanı yapılmış, ne de bir kale fethedilmişti. Çoğu kez en basit açıklamalar en inandırıcı olanlardır: Bu tarih İslâmi takvimde 699-700 yılına karşılık gelmektedir.* O yıl ender bir matematiksel rastlantıyla yüzyıl değişimi Hıristiyan ve Müslüman takvimlerinde aynı tarihe denk gelmişti. Avrupa ile Ortadoğu arasında köprü oluşturan bir imparatorluğun kuruluşunu belirlemek için bundan daha iyi bir yıl olabilir miydi?

İlk Osmanlılar, otoritelerini pekiştirme mücadelesi içinde, devletlerinin kuruluş tarihinden çok, egemenlik haklarının temelini oluşturan vizyonla ilgilidiler. Onlara göre imparatorluk gerçekten de bir rüyayla başlamıştı. İlk sultan Osman bir gece Şeyh Edebalı'nın evinde uyurken:

Görür ki azizin koynundan bir ay doğar, gelur gazinin koynuna girer ki Osman Gazinin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç biter, gölgesi âlemi tutar, gölgesinin altında dağlar var ve her dağın dibinden sular çıkar ve çıkan sulardan kim içer ve kim bahçeler sular ve kim çeşmeler akıtır gelur şeyhe haber verir, şeyh 'oğul Osman padişahlık sana ve nesline mübarek olsun. Benim kızım Malhatun senin helalin oldu' der. 1

İlk kez 15. yüzyılın ikinci yarısında, Osman Gazi'nin 1323 dolayında ölümünden bir buçuk yüzyıl sonra bu biçimde aktarılan, bir dünyevi ve ilahî otoriteyi ima eden ve Osman Gazi ile soyunun Balkanlar, Anadolu ve ötesinde toprak ve iktidar için rakiplerine karşı kazandıkları başarıları haklı gösteren bu rüya, Osman'ın rüyası, imparatorluğun kuruluş efsanelerinin en dayanıklılarından biri oldu.

*

Osmanlıların bunu izleyen yüzyıllardaki başarılarını öngörmek olanaksızdı. 1300 yılı dolaylarında onlar Anadolu'nun, yani Karadeniz, Akdeniz ve Ege arasındaki toprakların kontrolü için yarışan çok sayıda Orta Asya kökenli,

* Hicri takvim her ayın yeni bir ayın doğuşu gözlendiği zaman başladığı, 354 günlük bir ay takvimidir. Bu takvimin başlangıç günü, Hazreti Muhammed'in liderlik mücadelesinde kabilesinin desteğini yitirdiği için Mekke'den Medine'ye göç ettiği ay yılının birinci günü olan 15 ya da 16 Temmuz 622'dir.

Türkmen ya da Türk aşiret gruplarından yalnızca biriydiler. Bu bölge, Doğu ile Batı arasındaki ayrılıktan sonra Bizans İmparatorluğu'na dönüşen Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Büyük Konstantin, MS 324 yılında iktidara geldikten sonra İstanbul Boğazı'nda imparatorluğun yeni başkenti olan Konstantinopolis'i kurmuş, kent daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmaya devam etmişti. Bizans en güçlü döneminde Balkanlar'ı kapsamış, doğuda Anadolu'ya, şimdiki Suriye'ye ve ötesine uzanmış, ama 1204'te Dördüncü Haçlı Seferi şövalyelerinin Konstantinopolis'i yağmalamasından ve kentin 1204-1261 arasında Latin işgalinde kalmasından sonra kendini toparlayamamıştı. 14. yüzyıl başlarında imparatorluk yalnızca Konstantinopolis, Trakya, Makedonya ve şimdiki Yunanistan'ın büyük bölümüyle, Batı Anadolu'daki birkaç hisar ve deniz limanından ibaret kalmıştı.

Türkmen aşiretleri yüzyıllardır, Osmanlıların öne çıkmasından çok önce, Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırlarına cesur baskınlar yapıyorlardı. İlk Türkmen dalgasının en başarılıları Selçuklu Türkleri'ydi. Selçuklular, Bizans'ın çok uzaklardaki Konstantinopolis'te iç çatışmalarla güçsüzleştiği bir dönemde, Orta Asya'dan uzun bir zaman dilimi boyunca Ortadoğu ve Anadolu'ya göç eden göçebe çoban aşiretlerdendi. Selçuklu Türkleri fazla bir direnişle karşılaşmadılar ve 1071'de Doğu Anadolu'da Van Gölü kuzeyindeki Malazgirt'te, sultanları Alparslan önderliğinde İmparator IV. Romanus Diogenes komutasındaki Bizans ordusunu yenerek, Türk göçmenlere fiilen hiçbir engelle karşılaşmadan batıya ilerlemenin yolunu açtılar.

İslâm, büyük çoğunlukla Hıristiyan olan Anadolu'ya Selçuklular ile girdi. Türkmen kökenli bireyler 9. yüzyıldan başlayarak, merkezi Arap topraklarındaki Müslüman hanedanlarla –çoğu zaman paralı asker olarak– ilişkiye geçtiklerinde İslâm'ı benimsemişlerdi, ama Orta Asya'daki Türklerin kitlesel halde Müslüman olması ancak bir yüzyıllık bir meseleydi. Onların Anadolu'ya göçü çok önemli bir olaydı. Selçuklular Alparslan'ın halefleri yönetiminde Anadolu'ya yerleştiler ve Konstantinopolis'ten pek uzak olmayan İznik'i kendilerine merkez yaptılar. Ancak bu kentin 1097'de Birinci Haçlı Seferi askerlerince ele geçirilmesi, onları Orta Anadolu'da Konya'ya çekilmeye zorladı. Aşağı yukarı aynı tarihlerde, başlangıçta Selçuklulardan daha güçlü olan Danişmend Beyliği Kuzey ve Orta Anadolu'da büyük bir alanı kontrol ediyordu; kuzeydoğuda Saltuklular Erzurum'u, Mengüçükler Erzincan'ı merkez seçmişlerdi; güneydoğuda ise Diyarbakırlı (Amid) Artukoğulları vardı. Türkmenler geldiğinde Anadolu, eskiden yerleşik Kürt, Arap, Rum, Ermeni ve Yahudi nüfuslarla Müslüman Türkmenlerin oluşturduğu karmaşık bir etnik ve kültürel yapıya sahipti. Batıda Bizans, Kilikya ve Kuzey Suriye'de ise Ermeni ve Haçlı devletleri vardı, güneyde başkenti Kahire olan Müslüman Memlük devletiyle komşuydu. Bunu izleyen yüzyıl boyunca Selçuklular daha zayıf Türkmen komşularının topraklarını ele geçirdiler ve 1176'da sultanları II. Kılıçarslan, Güneybatı Anadolu'da Eğridir

Gölü'nün kuzeyindeki Miryakefalon denilen mevkide Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un ordusunu yendi. Artık Anadolu platosuyla sınırlı kalmayan Türkmenler kıyılara doğru genişlemeye başlayarak, çevre denizlerdeki ticaret yollarına ulaştılar.

13. yüzyıl başları, kendilerini İran ve Irak'taki Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan ayırdetmek amacıyla tanımladıkları adla, Rum Selçuklularının (coğrafi bir terim olarak "Rum", "Doğu Roma" yani Bizans topraklarını ifade ediyordu) altın çağı oldu. Bizans ile Rum Selçukluları arasındaki istikrarlı ilişkiler, onlara doğu sınırlarını güvenliğe almaya yoğunlaşma olanağı verdi; ama bu denge doğudan yeni bir işgalci dalgası geldiği zaman bozuldu. Korkunç fatih Cengiz Han'ın torunlarının öncülüğündeki Moğollar, yolları üstündeki Büyük Selçuk İmparatorluğu'nun halefi devletlerin topraklarını yağmaladılar. Selçukluların 1071'deki Malazgirt zaferleri Anadolu'da Bizans egemenliğinin çöküşünü nasıl hızlandırdıysa, Moğolların 1243'te, Orta-kuzey Anadolu'da, Sivas yakınlarındaki Köseadağ'da Selçuklu ordusunu yenmesi de Rum Selçuklularının bağımsızlığının sonu oldu. Selçukluların Konya'daki, bir zamanlar çok güçlü sultanı, merkezi çok uzaklarda, Asya'nın içlerindeki Karakurum'da bulunan Moğol Hanı'nın haraç ödeyen bir vassalı haline geldi. Daha sonraki yıllar karmaşa içinde geçti, son bağımsız sultan II. Keyhüsrev'in oğulları çeşitli Türkmen ve Moğol grupları arkalarına alarak miras kavgasına giriştiler. Yüzyılın son çeyreğinde Moğol İlhanlı hanedanı bölgeyi doğrudan idare etmeye başladıysa da, İlhanlılar hiçbir zaman Anadolu'da güçlü bir denetim sağlayamadılar, çünkü onlar da Selçuklular gibi ölümcül bir iç çekişmeyle uğraşıyorlardı. Anadolu Türkmenleri İlhanlılara direnirken, Mısır ve Suriye Memlükleri güneyden İlhanlı topraklarına saldırılar düzenliyorlardı. Ancak, Hindistan ile Avrupa arasındaki, Kuzeydoğu Anadolu üstünden geçen değerli mal ticaretinden alınacak gümrük vergileri İlhanlıları daha çok ilgilendiriyordu ve "uzak batı"larını neredeyse tümüyle, eski Selçuklu topraklarının kuzeybatı kesimlerindeki Türkmen uçbeylerine terk ettiler.²

14. yüzyıl başlarında Anadolu'da yeni bir Müslüman Türkmen beyliği kuşağı oluşmuştu. Bunlar sık sık stratejik ittifaklar oluşturuyor, ama her biri kendi belirgin ekonomik ve siyasi hedeflerini geliştirdikçe, kaçınılmaz olarak birbirleriyle anlaşmazlığa düşüyorlardı. Güneyde Antalya (Adalia) dolaylarında Teke Beyliği, Güneybatı Anadolu'da Mentеше Beyliği vardı; iç bölgelerdeki Hamid Beyliği Isparta civarında yoğunlaşıyordu, Saruhanlılar ise Manisa'yı başkent yapmışlardı; kuzeye doğru, Çanakkale yakınlarında da Karesi vardı. Germiyanların başkenti Kütahya idi, Orta-kuzey Anadolu ise İsfendiyaroğulları'nın bölgesiydi. Orta-güney Anadolu'daki Karaman Beyliği'nin ilk başkenti Toros dağlarının derinliklerindeki Ermenek'ti; merkez sonra Karaman'a, en sonunda da eski Selçuklu başkenti Konya'ya taşındı. 14. yüzyıl ortalarında Kilikya'da merkezi Adana olan Ramazanoğulları ile merkezleri daha kuzeydoğudaki Elbistan olan

komşu Dulkadiroğulları Beyliği vardı. Kuzeybatı Anadolu'da, Bizans'tan geriye kalan toprakların sınırında Osmanlıların başı olan Osman'ın beyliği bulunuyordu.

Osmanlı'nın adını ilk kez 1300 dolaylarında, dönemin bir Bizans tarihçisinden, 1301 yılında bir Bizans gücüyle, Osman adlı birisinin başını çektiği birlikler arasında bir çatışma çıkması dolayısıyla duyuyoruz. Koyunhisar (Bapheus) Muharebesi denilen bu çatışma, Konstantinopolis'ten fazla uzak olmayan bir yerde, Marmara Denizi'nin güney kıyısında meydana gelmiş, Bizans kuvvetleri yenilmişlerdi.³ Ancak Osmanlı gücünün Bizans'a eşit düzeye gelmesi için daha çok yıllar geçecek ve hiç yoktan doğmuş gibi gözükken bir hanedanın kökenlerini açıklamak üzere çok sayıda efsane doğacaktı.

Osman ailesi nasıl olmuş da komşularına egemen olmuş, Bizans ile Selçuk-İlhanlı toprakları arasındaki uç bölgelerde kurulmuş beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği nasıl olmuş da bunu izleyen yüzyıllarda her iki devletin tüm mirasını devralmış ve üç kıtaya yayılan, büyük, uzun ömürlü bir imparatorluk haline gelmişti? Bunlar bugün hâlâ tarihçileri büyüleyen ve henüz kesin yanıtları alınamamış sorulardır. Bunun bir nedeni Anadolu'nun Ortaçağ tarihinin henüz pek iyi bilinmemesi, bir diğeryse bölgedeki –Selçuk, Ermeni, Bizans, Memlük ve Latin– yerleşik devletlerin çağdaş tarihçilerinin kendi kaderleri üzerine yoğunlaşmalarıdır; bu devletlerin kimlerle savaştıkları ve kimlerle anlaşma imzaladıkları onların anlatılarına ancak rastlantısal olarak girmiştir. Anadolu Türkmenleri'nin gelenekleriye sözlüydü ve Osmanlılar ancak rakiplerinin çoğu haritadan silindikten sonra kökenlerinin öyküsünü yazdılar. Bu kapsamda da çoktan yok olmuş rakiplerinin ve onların kalıcı devlet kurma çabalarının başarısızlığına karşı kendi tarihlerinin altını çizdiler.

Düşünülmesi gereken başka sorular da vardır. Osmanlı Beyliği'nin ana dürtüsü, dini kuralların tüm müminler için zorunlu kıldığı gibi gayrimüslimlere karşı bir "cihat"⁴ yürütmek miydi? Müslümanlar için dünya kuramsal olarak ikiye ayrılıyordu: İslâm'ın egemen olduğu "Darüislam" ile "Darülharb", yani bir gün mutlaka İslâm'ı kabul edecek olan küffar ülkeleri. Bu hedefi gerçekleştirmenin aracı da cihattı. Gerçekten de, İslâm'ın genişleme çabası içinde olduğu ilk yıllarında cihat Müslüman toplumu için bir dürtü olmuş, tıpkı Hıristiyan haçlı seferlerinde olduğu gibi çağlar boyunca savaşçılara şevk vermişti. Yoksa Osmanlı Beyliği'nin büyük bölgelerin kontrolünü ele geçirmesini sağlayan, o dönemde sınır toplumlarının değişken niteliği miydi? Osmanlı Beyliği'nin rakip hanedan ve devletlere galip gelme becerisinin kaynağı, iyi korunmayan Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarındaki uygun stratejik konumu muydu? Yoksa Osmanlı'nın büyümesi, siyasi feraset ve talihin bir sonucu muydu? Çağdaş tarihçiler, o döneme ait kitabeler, sikkeler, belgeler, destanlar ve Türkçe dışındaki yapıtların içerdiği ipuçlarından yararlanarak, Osmanlı tarihçilerinin daha sonra hanedanın kökenleri hakkında yazdıklarında tarihsel veriyle

efsaneyi birbirinden ayırmaya çalışmaktadırlar. Osmanlı'nın başarısına ilişkin soruların yanıtı ne olursa olsun, Osmanlılar neredeyse iki yüzyıla yakın bir süre Anadolu'daki komşularına karşı sert bir mücadele verdiler.

Türkmen beyliklerinin vatani olan Anadolu topraklarının coğrafi ve iklimsel özellikleri, onların tarihlerinin biçimlenmesinde ve kendilerine yerleşim alanı oluşturma çabalarının başarısında önemli rol oynadı. Anadolu'nun büyük kesimi denizden yüksektir ve ortadaki yüksek platonun çevresi, batı hariç, 4 bin metreye çıkan dağlarla çevrilidir. Batıdaki meyilli topraklarda platonun etekleri Ege ve Marmara denizlerine inerken, geniş ve verimli sahil düzlükleri oluşturur. Güneydoğuda dağlar giderek yerlerini İran, Irak ve Suriye'nin çöllerine bırakırlar. Kuzeyde ve güneyde sahil şeridi dardır ve dağların dik ve sert zirvelerini derin vadiler keser. Platodaki bozkırlar sürüler için zengin otlaklardır, ama iklimsel aşırılıklar yaşanır. Türkmen çobanlar, bugün Anadolu çiftçisinin yaptığı gibi, hayvanlarını yazın yaylaya çıkarıyorlardı. Çobanlar ürünlerini, toprağın daha verimli, iklimin o kadar sert olmadığı batıdaki düzlüklerde ve sahil şeritlerinde yerleşik çiftçilerin ürünleriyle değiş tokuş ediyorlardı. Buna karşın sahil halkları geçimlerini denizden sağlıyorlardı. Meta değiş tokuşu ve ittifaklar bu biçimde gerçekleşiyordu.

Moğol sonrası dönemdeki Müslüman Türkmen hanedanlardan tarihsel kayıtlarda ilk görüleni Osmanlılar değildir. Germiyan Beyliği'nden, Osman'ın Bizans ile 1301'deki savaşından çok önce, 1239-40 tarihinde⁵, adlarını Karaman Bey'den alan Karamanlılardan ise 1256'da⁶ söz edilmektedir. Bu yeni hanedanlar kalıcı toprak iddiasında bulunmaya başladıklarında kendilerini yeni biçimlerde görünür kılma, örneğin müstakbel destekçilerini etkileyecek anıtlar yaptırma çabalarına giriştiler. Göçebe çobanlara ya da kendine yetecek kadar üreten çiftçilere değil, yerleşik nüfuslara özgü olan bu uygulama, eski göçebelerin yerleşik devletler kurma isteklerinin bir işareti olarak görülebilir. Küçük Eşrefoğulları hanedanının Güneybatı Anadolu'da Göller Bölgesi'ndeki Beykent'te Hicri takvimin 696. yılında (1296-7) yaptırdığı cami⁷ ile Ankara'da, minberi 699'da (1298-9) Germiyan beyleri tarafından tamir ettirilen, ama şimdi yıkılmış Kızıl Bey Camii'nin⁸ tarihli kitabeleri, Türkmen hanedanlarının inşaat faaliyetlerine kanıt oluştururlar. Karamanlı Mahmud Bey'in Ermenek'te yaptırdığı Ulu Camii kitabesine ve vakıf senedine göre 702'de (1302-3) inşa edilmiştir.⁹ Elimizde kayıtları bulunan en erken Osmanlı yapısı olan İznik'teki Hacı Özbek Camii'nin kitabesi 734 (1333-4) tarihlidir.¹⁰

Osmanlı geleneğine göre Ertuğrul adlı bir uçbeyi Kuzeybatı Anadolu'da, Selçuk-İlhanlı ve Bizans İmparatorlukları arasındaki sınır topraklarına yerleşmiş, Konya'daki Selçuklu sultanı ona şimdiki Eskişehir'in (Dorylaeum) kuzeybatısındaki Söğüt adlı küçük yerleşimin civarındaki toprakları bağışlamış, ayrıca yazın sürülerini Söğüt'ün güneybatısındaki yaylalarda (Domaniç) otlatma hakkı ver-

miştir. Eğer Osman zamanından bize kalan tek eşya –tarihsiz bir sikke– gerçekse, Ertuğrul’un tarihsel bir kişilik olduğu düşünülebilir, çünkü sikkede “Ertuğrul oğlu Osman tarafından kestirilmiştir” ibaresi vardır.¹¹ Batıda olduğu gibi, İslâmi uygulamada da sikke kestirmek yalnızca hükümdarların hakkı olduğundan, bu Osman’ın yalnızca bir aşiret reisi değil, soylu bir hükümdar olma iddiasına işaret etmektedir. Buradan Osman’ın, İlhanlıların onun ve halkının hükümdarı oldukları iddialarına karşı çıkmak için yeterli bir otorite sağladığı da gözlenmektedir, çünkü Türkmen beylikleri resmen İlhanlıların hükümdarlığı altında oldukları sürece beyleri adına sikke kestirememişlerdi. Ancak bize kalan en eski tarihli Osmanlı sikkesi 1326-7 yılına, yani Osman’ın ölümünden sonraki bir tarihe aittir ve bazı görüşlere göre bu Osmanlı Devleti’nin İlhanlılardan bağımsızlaşması hususunda düşünülebilecek en erken tarihtir.¹²

Osmanlılar coğrafya açısından şanslıydılar. Osman’ın topraklarının Bizans’a yakın olması, onun Kuzeybatı Anadolu’daki Bizans kentlerinin tekfurlarıyla ilişkide olmasını sağlıyor, Osman onlarla hem etkinlik alanı, hem de halkının sürülerine yeterli otlak için rekabet ediyordu. Konstantinopolis’e yakınlık bu kentin düşmesi halinde büyük kazanımlar vad ediyor, ama aynı zamanda Osmanlıları kuşatılmış topraklarından geri kalanını korumaya çalışan Bizans ordusunun baskılarına maruz bırakıyordu. Osman’ın Bizans’a ilk akınlarının, kentlerden çok kırsal alandaki küçük yerleşimlere yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni belki de kentlerin ele geçirilmesinin güç olması, oysa kırsal alanların kendisi ve adamları için daha değerli kaynaklar sunmasıydı. Çağdaş bir Bizans tarihçisinin bölgeyi varlıklı, kalabalık ve iyi savunulur yansıtan anlatısı arkeolojik kanıtlarla da desteklenmektedir.¹³ Bizans’a karşı 1301’deki tarihi belirlenilebilen ilk zaferinden de önce Osman’ın babasının Söğüt dolaylarındaki otlakları ile İznik arasındaki topraklarda kontrolü ele geçirdiği anlaşılmaktadır, ama 1299 ile 1301 arasında uzun bir kuşatmaya karşın İznik’i almayı başaramamıştı.¹⁴

Bizans güçlerine karşı 1301’de kazandığı zaferden sonra, Osman’ın gözardı edilmesi artık mümkün değildi. Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos onun temsil ettiği ve giderek büyüyen bu tehlikeye karşı radikal bir ittifaka girmeye karar verdi ve ailesindeki prenseslerden birini, Osman’ın tâbi olduğu (merkezi Kuzeybatı İran’da, Tebriz’de olan) İlhanlı Gazan Han’a, onun ölümünden sonra da kardeşine vermeyi teklif etti. Ama buna karşılık beklediği insan gücü ve malzeme yardımı gelmedi. Andronikos da 1303-4’te Osmanlı’ya daha fazla toprak kaybını önlemek üzere, Haçlı Seferlerine katılan Büyük Katalan Birlikleri’nin İspanyol maceracılarını kiraladı. Birçok diğer paralı asker grupları gibi, Katalanlar da kendi adlarına yağmalamaya giriştiler¹⁵ ve Çanakkale Boğazı’nın ötesinde, Balkanlar’da kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere Türkmen savaşçılara (ama bunlar mutlaka Osman’ın denetimindekiler değildi) çağrıda bulundular. Bu Türkmen-Katalan saldırıları ancak Bizans ile Sırbistan krallığı arasındaki bir ittifakla engellenebildi.¹⁶

Türkmenlerin Anadolu'ya gelişi, eski devletlerin dengesini bozdu. Bir zamanların büyük Bizans ve Selçuklu-İlhanlı imparatorluklarının idari güçleri, aralarındaki kararsız bölgeyi kontrole yeterli değildi. Ama bu sınır bölgelerinde yaşayanlar yalnızca savaşçılar değildi. Buralardaki fırsatlar kuşkusuz maceracıları çekiyordu, ama öncülerini izleyenler de salt başka gidecek yerleri olmadığından buralara geliyorlardı. Osmanlı Devleti'nin ilk tohumlarının atıldığı bu sınır topraklarındaki ortam şöyle tarif ediliyordu:

...göçebe ve yarı-göçebelerin, yağmacıların, askerî maceralara katılmaya gelen gönüllülerin, farklı kökenlerden kölelerin, cemaatleriyle ilişkilerini sürdürmeye çalışan gezgin derviş, keşiş ve papazların, yerlerinden edilmiş ve sığınacak yer arayan köylü ve kentlilerin, kutsal alanlarda çare ve tedavi peşindeki huzursuz ruhların, kendilerine destekçi arayan Müslüman mollaların ve geç ortaçağda Avrasya'nın her yerinde görülen maceracı tacirlerin iç içe geçmiş toplumsal ağlarının keşiştiği (bir yer)...¹⁷

Sınır bölgelerinin en çarpıcı özelliklerinden biri dervişlerin varlığıydı. Hıristiyan keşişler gibi, bunların da bazıları ülkeyi dolaşırken, bazıları yandaşlarıyla birlikte yaşıyorlardı. Onların eylemleri ve dindarlıkları, uzun bir sözel geleneğin bir bölümünü oluşturan destanlarda ve evliya menkıbelerinde anlatıldı. İlk Osmanlı padişahlarının dervişlerle ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin günümüze kalmış en erken belgesiyle kanıtlanmakta, bu belgeyle 1324'te Osman'ın oğlu Orhan İznik'in doğusunda bir derviş tekkesine toprak bağışlamaktadır.¹⁸ Hıristiyan azizlerinin mezarları gibi, bu tekkeler de yeni bölgelere yerleşimi çeken bir çekirdek oluşturmakta ve sıradan halkın sadakatini sağlamanın masrafsız bir aracı olmaktadır. Derviş tekkeleri, Anadolu'da Selçuklu saray kültürünün benimsediği Sünnî İslâm'ın yanı sıra gelişen popüler bir İslâm'ı simgeliyorlardı. Osman belki de Sünnî İslâm'ın kurallarını çok iyi bilmiyordu, ama Orhan devletinin temelleri için Sünnî biçimler benimsedi: onun döneminde özendiği dinin eğitilmiş biçimini teşvik için medreseler kuruldu¹⁹; 1324 tarihli vakfiyenin dili ve uslûbu da Orhan'ın idarecilerinin klâsik İslâmî kayıt uygulamalarını gayet iyi bildiklerini göstermektedir.²⁰ Orhan'ı izleyen Osmanlı padişahları da mutlaka bir tarikata bağlı oldular: Farklı dinî inanç ve uygulamalar arasında uzlaşma ve bir arada yaşama, Osmanlı tarihinin kalıcı temalarından biridir.

Derviş tekkelerinin birçoğu Kuzeybatı Anadolu'da kuruldu. Ama sınır bölgelerinin oturmamış koşulları, tefekkür eğilimli olmayan enerjik dervişlere çekici geldi ve bunlar 14. yüzyıl ortalarından sonra, Osmanlıların Balkanlar'ı ele geçirmeye başladıkları dönemde, önemli bir rol oynadılar. Sınır bölgelerindeki akıncıların yanında savaşan, onları esinlendiren dervişler, Türk-İslâm kültürünü beraberlerinde götürdüler; bunun karşılığında da boş ya da kaçan halktan kazanılmış topraklar kendilerine bağışlandı.²¹ Derviş tarikatlarının çeşitliliği, bunların oluşum ve yeniden oluşumlarının tarihi kadar kafa karıştırıcıdır. En iyi bilinenlerinden biri, başlangıçta küçük bir

tarikât olan, ama sonraları padişahın seçkin piyade birlikleri olan yeniçerilerle ilişkileri sayesinde öne çıkan Bektaşilerdir.

Derviş ile camiye gidenin dinî uygulamaları tek bir binada yan yana sürdürülebilirdi ve bugün Sünnî İslâm ile bağlantılandırılan birçok cami bir zamanlar hem derviş tekkesi, hem de cemaatin ibadet yeri olarak daha geniş bir işleve sahipti. Hatta, Bursa’da ikinci Osmanlı padişahı Orhan ile oğlu ve halefi Murad tarafından yaptırılan camilere, vakfiyelerinde derviş tekkeleri olarak değinilmektedir.²² Avrupa’da günümüze kalmış en erken Osmanlı yapısı olan ve şimdiki Batı Trakya’da Gümülçine’de bulunan Gazi Evrenos Bey imaretinin yanına, zamanın benzer kuruluşlarının birçoğunda olduğu gibi, dervişlerin toplanabilmesi için küçük kubbeli odalar yapılmıştı.²³

Orhan’ın 1324 tarihli vakfiyesi, İslâm’ın daha başlangıçtan Osmanlı beylerinin kamusal kimliklerinin bir bileşeni olduğunu gösterir, çünkü Orhan tartışılmaz bir İslâmî formülasyonla, kendisini “Şecaaddin” [dinin yiğidi], ölmüş babasını ise “Fahredden” [dinin şerefi] olarak tanımlar.²⁴ Osman’ın kendisinden nasıl söz ettiğine ilişkin bir belge kalmamıştır, ama daha 13. yüzyıl sonlarında diğer Batı Anadolu beyliklerinin hükümdarları da kendilerine, örneğin “Muzaferüddin” [dinin galibi] ya da “Hüsameddin” [dinin kılıcı] gibi İslâmî unvanlar benimsemişlerdi.²⁵ Bu dönemde ilk kez Aydın soyundan bir Türkmen beyi, 1312’de Batı Anadolu’da Birgi’de yaptırdığı caminin kitabesinde kendini “gazi” (din için savaşan) olarak tanımlamıştır. 1330’larda artık gerek Menteşe Beyi, gerekse Orhan kitabelerinde “Gaziler Sultanı” unvanını benimsemişlerdi.²⁶

Gazâ eden, yani din için savaşan (gazâ, cihatla neredeyse eş anlamlıdır) anlamına gelen gazi, Selçuklular döneminde ve daha önceleri Müslüman savaşçılara verilen bir addi, ama 14. yüzyıl başlarında düşmanca, Hıristiyan karşıtı bir çağrışımı yoktu. Terim Osmanlılarca yaygın bir şekilde kullanılmıştır, ama tarihlerde ya da şiirde Osman ve yoldaşları “gazi” olarak övüldüklerinde, sözcük “savaşçı” ya da “akıncı” anlamında kullanılmış, her Müslüman’ın kâfirlere karşı savaşma sorumluluğundan fazla bir dinî emir içermemiştir.²⁷ Osmanlı Beyliği tesadüfen Hıristiyan bir devletle sınır komşusuydu, ama komşu beylikler arasında yalnız onun “gazâ” ideolojisini benimsediğini söylemek için bir neden olmadığı gibi, gazâ ideolojisini benimsemek, beyliğin başarısı için yeterli bir açıklama olmamaktadır. Osmanlı Beyliği’nin varlık nedeninin gazâ etmek olduğu doğrultusundaki yaygın görüş yakın zamanlarda yeniden gözden geçirildiğinde, beyliğin daha çok hem Müslüman, hem Hıristiyan savaşçılardan oluşan, amacı “beylerinin kullandığı retorik ne olursa olsun, ganimet, yağma ve köle olan... bir yırtıcı konfederasyon” olduğu görüşüne varılmıştır.²⁸ Bu teze göre söz konusu konfederasyonda Türkmen savaşçılar azınlıktaydı; fetihlerin hızı, yeni devleti oluşturup, idare edebilmek için gerekli insan gücünü karşılamak üzere, Osmanlı saflarına ayırım gözetmeden çok sayıda istekli Hıristiyan’ın katılmasını gerektiriyordu.²⁹

Erken dönem Müslüman Osmanlılar din konusunda dışlayıcı değillerdi: Sınır bölgeleri kahramanlarının eylemlerini öven sözel gelenek yalnızca Müslüman akıncılarla Bizanslı Hıristiyanlar arasında sık sık işbirliği yapıldığını değil, karışık evliliklerin de sık görüldüğünü aktarır.³⁰ 1354'te Osmanlıların tutsağı olarak Kuzeybatı Anadolu'nun sınır bölgelerini gezen Selanik başpiskoposu Gregory Palamas'ın mektuplarına göre, bölgedeki Hıristiyan nüfus dinlerinin gereklerini özgürce yerine getirmeye devam ediyordu.³¹ Dahası, Orhan'ın zamanından 16. yüzyıl başlarına kadar önde gelen Bizanslılar Osmanlı sarayında istihdam ediliyorlardı.³² Balkanlar ve ötesindeki Hıristiyan devletlerle uzun süreli savaşların yapıldığı daha geç bir dönemde yazan Osmanlı tarihçileri, hanedanın ilk fetihlerindeki dini dürtüyü vurgulamış, Türkmen akıncılarını yalnızca İslâm'ı yayma amacını güder gibi göstermişlerdir. Siyasi ortamın çok farklı olduğu, Sünnî İslâm'ı resmî din olarak benimsemiş teokratik bir imparatorluk koşullarında yazan bu yazarlar, akıncılara militan bir dindarlık atfetmişlerdi: Durumun her zaman böyle olduğunu, devletin onların sözde antitezi olan Bizans'a ve Avrupa'nın Hıristiyan devletlerine karşı yorulmak bilmez çabalarıyla kurulduğunu söylemek bu tarihçilere uygun gözük-müştü. Çağdaş tarihçiler de çoğu kez Osmanlı'nın geçmişi hakkında söz konusu tarihçilerin yaklaşımını kabul ederek, onlarla işbirliği yapmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun başlangıcı kâğıda geçirildiğinde, bu olaylar artık uzak bir anıydı. Daha sonra görkemli başarılar kazanan hanedanların ilk yılları çoğunlukla bir esrar perdesine bürünür ve sonraki gelenek meşruluk sağlama çabası içinde az sayıdaki veriyi alabildiğine süsler. Osman kendi zamanında Bizans'ı tehdit eden Türkmen beylerinin en enerjiklerinden biri olarak tanımlanmıştı ve İznik'i almasına da, bu önemli kenti kuşatması ve 1301'de bir Bizans ordusunu yenmesi ona ün ve şan kazandırmış, birçok akıncıyı kendisine ve adamlarına katılmaya teşvik etmiş olmalıydı. Ama değişen zamanlar Osmanlıların gerek toprak, gerekse Anadolu'nun diğer Türkmen beyliklerine üstünlük iddialarının meşrulaştırılmasını ve Osman'ın yaşamı süresince kazandığı kişisel ünün Osmanlı'nın yüksek konumuna ilişkin daha da güçlü gerekçelerle desteklenmesini gerektiriyordu.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı iktidarına meydan okuyanların sayısı az değildi; dolayısıyla hanedanın yönetimini meşru göstermek çok önemliydi. Ancak Osman'ın rüyası efsanesi tüm meydan okumaları etkisizleştirmekte yeterli olmadı ve doğmakta olan Osmanlı Devleti'nin bölgenin siyasi tarihindeki yerini belirlemek üzere daha somut bir mirasa gerek duyuldu. 15. yüzyıl sonlarındaki halk destanlarına göre Osman'ın babası Ertuğrul'a Söğüt civarındaki araziler Rum Selçuklu sultanı tarafından bizzat verilmişti. Bu iddia Selçuklu sultanının Osman'a, Selçukluların meşru varisi olduğunun işareti olarak at kılından bir tuğ, bir davul ve bir hil'at gibi nişanlar verdiği öyküsüyle destekleniyordu. Bundan bir yüzyıl sonra,

1575'te ise bir Osmanlı nişancısı bu nişanların verildiğinin kaydı olduğu öne sürülen sahte belgeler hazırlamıştı.³³ Bu tür öyküler Osmanlı'nın Selçuklu mirasını devralma hakkına ilişkin sorunları yanıtlıyordu, ama Osman rakiplerine göre daha soylu da olmalıydı. Böylece 15. yüzyıl başlarından itibaren, Timuroğulları ve Osman'ın aşiretinin dâhil olduğu göç dalgasından sonra batıya gelen Akkoyunlu Türkmen boyları konfederasyonu gibi rakip devletlerin karşısında, Osmanlıların kökenlerinin Orta Asya'daki Türk Oğuz boyuna ve onların –Doğu'yu oğlu Yafes'e bağışladığı rivayet edilen– ünlü ataları Nuh Peygamber'e dayandığı söylenmeye başlandı.³⁴ Bize ulaşan metinlerde Osman'ın ailesinin daha az romantik bir geçmişi olduğu, aslında Osman'ın basit bir köylü olduğu imaları vardır. Bir diğer geleceğin onun ataları olarak Hicazlı Arapları göstermesi, Osmanlıların bir dönem meşruluklarını kanıtlamak için en iyi yolun böyle bir uydurma soyağacı olduğunu düşündüklerinin işareti olabilir.³⁵ Bu iddia çok geçmeden silinip gitti, ama rüya efsanesi çağlar boyunca, hatta habercisi olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına kadar tekrarlandı.

İlk Osmanlı padişahının muhtemelen tarihsel bir kişilik, Kuzeybatı Anadolu'da Bizans sınırında bir Türkmen Müslüman uçbeyi olduğu, babasının adının Ertuğrul olabileceği dışında Osman'ın yaşamına ilişkin fazla bilgi yoktur. Ama onun rüyası bize dolaylı olarak belgesel kanıtlarla da doğrulanan bir ayrıntı daha sağlamaktadır: Erken dönem Osmanlı tahrir kayıtları Şeyh Edebalı adlı bir âlimin Osman ile aynı dönemde yaşadığına işaret etmektedir ve Osman'ın iki karısından birinin onun kızı olduğu doğrultusunda bazı kanıtlar vardır.³⁶

Ertuğrul'un topraklarının merkezi olan Söğüt'te onun adını taşıyan küçük bir cami ile oğlu Osman tarafından açık bir yapı olarak yapıldığı, sonra Osman'ın oğlu Orhan tarafından kapatıldığı söylenen mezarı vardır.³⁷ Ancak gerek cami, gerekse mezar pek çok kez yeniden inşa edildiğinden, ilk mimari biçimlerinden geriye bir şey kalmamıştır, bu nedenle de günümüze kalmış, Osman'a atfedilebilecek bir yapı yoktur. Ancak 19. yüzyıl sonlarında, Sultan II. Abdülhamid sallantılı düzenini, şanlı atalarının büyük başarılarıyla özdeşleştirerek güçlendirmeye çalıştığında, Söğüt'ü Osmanlı'nın merkezi olarak öne çıkarmayı uygun görmüş ve orada ilk Osmanlı kahramanları için gerçek bir mezarlık yaptırmıştı. II. Abdülhamid, Ertuğrul Gazi türbesini yeniden yaptırdı ve ona ait olduğu söylenen kemikleri mermer bir lahite koydurdu. Ertuğrul'un karısı, Osman (aslında onun mezarı oğlu Orhan tarafından Bursa'ya taşınmıştı) ve Osman'ın 25 yoldaşı için de mezarlar yaptırdı.³⁸ Söğüt günümüzde de bir mabet olmaya devam etmekte ve burada her yıl Osmanlı'nın erken dönemlerini kutlamak için bir tören düzenlenmektedir.

Osman muhtemelen 1323-24'te öldüğünde varislerine Kuzeybatı Anadolu'da, Yenişehir'deki (Melangeia) merkezinden, Eskişehir'e uzanan, Söğüt'ün de tam ortasında olduğu büyük topraklar bıraktı. Yenişehir onun amaçladığı, ama almayı başaramadığı iki kent olan İznik ile Bursa arasında stratejik bir konuma sahipti.³⁹

Oğlu Orhan 1326'da Bursa'yı aldı ve bu önemli kent Osmanlı iktidarının yeni merkezi oldu. İznik ve İzmit (Nicomedia) gibi Bursa da, Osman'ın çevre bölgeyi kontrol etmesi nedeniyle bir süredir Konstantinopolis'ten tecrit olmuştu. Orhan babasının başlattığı kuşatmayı sürdürdü ve kent halkını açlık nedeniyle teslim olmaya zorladı. Faslı seyyâh İbni Battuta, 1330-32'de Anadolu'da bulunduğu süre içinde ziyaret ettiği birkaç Türkmen beyi sarayı arasında, Orhan'inkinin en önde geleni ve en zengini olduğunu bildirir. Ayrıca Orhan'ın hiçbir zaman bir yerde fazla kalmadığını, hepsinin iyi durumda olmasını sağlamak amacıyla emrindeki yüz civarındaki kale arasında sürekli hareket ettiğini yazar. İbni Battuta yeni Osmanlı kenti Bursa'yı gezdiğinde, bunun "güzel pazarları, geniş caddeleri olan, her tarafı bahçeler ve pınarlarla çevrili" bir kent olduğunu görmüştü.⁴⁰ Orhan babasını ve (muhtemelen Şeyh Edebalı'nın kızı değil, başka bir kadın olan) annesini Bursa'ya defnetti – aslında Osman'ın naaşının kalıntılarını Söğüt'ten yeni başkentine taşıyarak, yeniden gömmüştü. Orhan, eşleri Asporça ve Nilüfer ile diğer aile mensupları⁴¹ ve 1389'da Sırbistan'da I. Kosova Muharebesi'nde ölen oğlu ve halefi Murad da oraya gömüldüler. Bursa Osmanlı hanedanının hafızasında her zaman özel bir yere sahip oldu ve saray önce Edirne'ye (Adrianopolis), sonra Konstantinopolis'e taşındıktan sonra bile, saray mensuplarının birçoğu kuşaklar boyunca buraya gömülmek istediler.

1327'de Bizans'ın Trakya sınırı Bulgar Çarı Mihail Şişman tarafından işgal edildi ve Şişman'ın ordusu iki kez Edirne'ye çok yaklaştıktan sonra, bir anlaşmaya varıldı. Bu tehlikeyi atlattıkları için rahatlayan İmparator III. Andronikos Paleologos (II. Andronikos'un torunu) ile Başkomutan Ioannes Kantakuzenos (daha sonra VI. Ioannes olarak tahta geçecekti) gözlerini doğudaki daha tehlikeli duruma çevirdiler. İzmit'in batısında Eskihisar'da (Peleanon) Orhan'ın komutasındaki bir orduyla karşılaştılar. Orhan, İzmit Körfezi'nin dik kuzey yamaçlarında savaşa girişmek istemedi, yalnızca Bizans birliklerine saldırmak üzere bir okçu birliği gönderdi. Osmanlıların savaşmayacaklarını gören İmparator geri çekilmeye hazırlandı, ama gecikti, yaralandı, ordusu geri dönüp, peşlerinden gelen Osmanlı birlikleriyle savaşmak zorunda kaldı ve çatışma sonuçsuz bitti.

İznik 1331'de birkaç yıl önce başlayan Osmanlı kuşatmasına teslim oldu. Nüfusun çoğu önceden kenti terk edip, Konstantinopolis'e gitmişti. İbni Battuta'ya göre kent düştükten yedi ay sonra "un ufak olmuş bir durumdaydı ve Sultan'ın hizmetindeki birkaç adamdan başka burada kimse yaşamıyordu."⁴² İznik'in yitirilmesi üzerine İmparator Andronikos imparatorluğunun geri kalan kısımlarının –en önemlisi de Konstantinopolis'in– ayakta kalmasını mutlaka askeri yöntemlerle sağlanamayacağını fark etti ve 1333'te aşağılanmayı göze alarak o sırada İzmit'i kuşatmakta olan Orhan ile görüşmeye gitti. Bir Bizans imparatoru ile yeni bir devletin yeni lideri arasındaki ilk diplomatik karşılaşma büyük önem taşıyordu. Görüşme sonucunda bir zamanların gururlu Bizans'ı,

Anadolu'da hâlâ elinde kalmış az miktardaki toprağı koruma güvencesi karşılığında Osmanlılara haraç ödemeyi kabul etti.

İzmit'in savunması da İznik ve Bursa gibi güçlüydü ve kent uzun bir kuşatmaya dayanarak, ancak 1337'de ablukaya boyun eğdi. Kuşatmanın süresi bile Osmanlıların gücünü gösteriyordu: Henüz barut teknolojisine sahip değillerdi, ama hem daha önce kazanılmış toprakları kontrol edecek kadar adam toplayabiliyor, hem de bir orduyu uzun bir süre kentin surları dışında kamp kurmaya tahsis edebiliyorlardı. Osman'ın askerlerinin akın taktikleri göçebe kökenlerine uygundu, Orhan ise giderek yerleşik bir nüfusun desteklediğı, yerleşik bir ordunun tekniklerini benimsiyordu.

Ancak Bizans'ı tehdit eden yalnızca Osmanlılar ile Bulgarlar değildi. Karesi Beyliği Konstantinopolis'e neredeyse Osmanlılar kadar yakındı ve 1330'lara gelindiğinde Anadolu'nun Kuzey Ege sahilinde, Marmara Denizi'nden Edremit Körfezi'ne uzanan çizginin batısındaki toprakları işgal ediyordu. Uzun kıyıları ve denize ulaşması, beyliğe hâlâ bir kara gücü olan Osmanlılara göre stratejik bir avantaj sağlıyordu. Karesi'nin Çanakkale Boğazı'nı kontrol etmesi, Balkanlar'daki bölük pörçük Bizans toprakları için gerçek bir tehlike oluşturuyordu ve 1330'larda Karesi Türkmenleri iki kez atlarıyla Trakya'ya geçmiş ve akınlar düzenlemişlerdi. Bizanslılar ancak Karesi teknelerini imha eden haçlı kadırgalarının yetişmesiyle kurtulmuşlardı.⁴³

Ortodoks Bizans ve kilisesi 1054'ten beri Katolik Latinler tarafından hizipçi ilân edilmişti. Ayrıca Konstantinopolis'in 1204-1261 arasında Latinlerce işgali hâlâ hafızalardaydı; İmparator'un bu güç durumunda o eski rekabet yeniden alevlendi. Ortodokslar ile Katoliklerin ortak Hıristiyan inancının bir anlamı olmadığı, 1337'de Konstantinopolis'ten Haliç ile ayrılan Galata'da (Pera da denilirdi) bir ticaret kolonisi olan Cenevizlilerin, Bizans başkentine saldırı planlarını desteklemek amacıyla Orhan ile temasa geçtiklerinde kanıtlandı. İmparator Papa'ya bir heyet göndererek, eğer Osmanlılara karşı yardım gelirse, Ortodokslar ile Katolikler arasındaki tartışmalı dinî konularda taviz vermeye hazır olduğunu bildirdi.⁴⁴ Bizans'ın Ortodoksluktan vazgeçme ve kilisesini yeniden Roma ile birleştirme konusu öylesine hassas, papalar ve imparatorlar arasındaki uçurum öylesine derindi ki, bu olaydan önceki elli yıllık bir süre boyunca aralarında fazla bir iletişim olmamıştı.

İmparator III. Andronikos'un 1341'deki ölümü Bizans'ı iç savaşa sürükledi. Aydınoğlu Umur Bey ile Saruhan beyi daha önceleri Ege'deki Bizans topraklarına Latin saldırılarını püskürtmek için donanmalarıyla imparatora yardım etmişlerdi; Umur Bey bu kez de Andronikos'un sadık danışmanı, halefi ve küçük oğlunun naibi VI. Ioannes Kantakuzenos'un tarafını tuttu. Umur Bey'in giderek artan kara ve deniz gücü ve Ioannes ile ittifakı, onun Balkanlar'a akınlar yapmasına olanak sağlıyordu. Umur Bey'e karşı başlatılan bir batılı Haçlı Seferi 1344'te onun denize açılan kapısı olan İzmir (Smyrna) kalesini ve limanını yaktı.⁴⁵

Orhan 1346'da Ioannes'ın kızı Theodora ile görkemli bir düğünle evlendiğinde, Osmanlılar da yeni imparatorla bir ittifak kurmuş oldular.⁴⁶

Osmanlılar çok erken zamanlardan başlayarak tam anlamıyla doğru bir siyasi tutum benimsemişlerdir. Osmanlı tarihçileri ne Orhan'ın Hıristiyan Bizans imparatoru VI. Ioannes ile ittifakından, ne de Prenses Theodora ile evliliğinden söz ederler. Çünkü bu, çizmeye çalıştıkları yeni gelişen İslâmi bir imparatorluk resmine aykırı olacaktı. Buna karşın 15. yüzyılda Aydın Beyliği hakkında yazan bir Osmanlı tarihçisi (beylik bu dönemde artık yok olmuştu), Ioannes'in Umur Bey'den yardım istemek zorunda kaldığını ve ona kızlarından birini teklif ettiğini açıklamakta tereddüt etmemiştir.⁴⁷ Osmanlılar ile Hıristiyanlar arasında böylesi değişken ittifaklar Bizans'ın son yüzyılına damgasını vurmuştu ve Bizans sona erdikten sonra da devam etti. İlk Osmanlı savaşçıları nasıl dinî düşüncelere kapılmadan stratejik ittifaklar kurmuşsa, Osmanlı İmparatorluğu da gerçek politikanın gereklerine göre bir Hıristiyan devletle ötekine karşı ittifak yapmaktan çekinmedi. Bu dönemde Müslüman ve Hıristiyan dünyaları arasında kalıcı ve aşılmaz bir uçurum olduğu doğrultusundaki yaygın görüş bir hayaldir.

Osmanlılar birçok Hıristiyan devletle ittifak yaptıkları gibi, kendi dinlerinden olanlarla da mücadele edip, onların topraklarını kendilerine kattılar. Ama Anadolu'daki Müslüman komşularının topraklarının fethi, sıkıntılı bir sorun oluşturuyordu. Hıristiyan devletlere karşı sefer düzenlenmesi ve onların ele geçirilmesi için gerekçeye ihtiyaç yoktu, çünkü bunlar "Darülharb", İslâm topraklarına, yani "Darülislam"a katılması yalnızca zaman meselesi olan gayrimüslim bölgelerdi. Öte yandan tarihçiler din kardeşlerine karşı dinen tartışmalı saldırıları haklı göstermekten kaçınmaya özen göstermişler, Osmanlıların Müslüman rakiplerinin topraklarını ele geçirmekteki nedenlerini geleneksel olarak gizlemişlerdir. Osmanlıların ele geçirdiği rakip Türkmen beyliklerinden ilki olan Karesi'nin fethi buna bir örnektir. Orhan 1340'larda Karesi beyliğinin içindeki bölünmeden yararlanmış, ama tarihçiler bu olayı halkın barışçı boyun eğişi olarak anlatmışlardır.

1350'den sonra Osmanlı'nın faaliyetleri ilk kez Avrupa devletlerinin çıkarlarını doğrudan etkilemeye başlamıştır. Ceneviz ile Venedik 1351-1355 arasında kârlı Karadeniz ticaretinin kontrolü için savaş halindeydiler. Dördüncü Haçlı Seferi katılımcılarının 1204'te Konstantinopolis'e gelmelerinden kısa süre sonra Venedik, Azak Denizi'nin girişindeki Tana'da (Azak) bir koloni edinmişti. Ceneviz'in ise Karadeniz kıyılarında, Kırım'daki Kefe'nin de içinde olduğu bir dizi kolonisi vardı. Bu koloniler batıya kürk, ipek, değerli taş ve inci gibi hammaddelerin ihracı için antrepolardı. Orhan Venedik ile çatışmasında Ceneviz'in tarafını tuttu, onun donanmasına ve Galata'daki ticaret kolonisine erzak tedarik etti ve 1352'de müttefiklikle bir anlaşma imzaladı. Orhan'ın güçleri Venedik ve Bizans birliklerinin saldırısına uğradığında da Cenevizlilere yardım ettiler.⁴⁸

Cenevizliler Orhan'ın kuvvetlerine Boğaz'ı geçmek için tekne sağladılar,⁴⁹ ama Osmanlıların Trakya'da sürekli bir varlık edinmelerine istemeden yardımcı olan zor durumdaki Ioannes Kantakuzenos oldu. 1352'de Ioannes'in davetiyle, metinlerde "Türkler" diye geçen bir paralı asker grubu, Çanakkale'nin kuzey kıyısında, Gelibolu'nun kuzeydoğusundaki Bolayır kenti yakınlarında bulunan Bizans kalesi Çimbi'yi (Tzympe) korumakla görevlendirildi. Bu "Türkler" çok geçmeden Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa'ya bağlılık yemini ettiler ve Osmanlılar böylece Balkanlar'da ilk kalelerini elde etmiş oldular.⁵⁰ Trakya'da Osmanlı üleri kurulması Orhan döneminin belirleyici olayıydı ve bunun Osmanlı tarihlerinde ele alınma biçimi ilginçtir. Süleyman Paşa'nın önderliğinde Osmanlı'nın Trakya'ya yayılmasını Tanrı'nın lütfu ve Osmanlı'nın beceri ve cesaretinin ürünü olarak göstermeyi hedefleyen bu tarihler, Süleyman Paşa'nın yanında dövüşen eski Karesi topraklarından askerlerin oynadığı yaşamsal rolü gözardı ediverdiler.⁵¹

Tarihçiler, Osmanlı fetihlerinde doğa güçlerinin bir rol oynadığını bile kabul etmeye razı değillerdi. Bizans kaynakları 1354'te –Osmanlıların Çanakkale Boğazı ötesine ilk akınlarından iki yıl sonra– Gelibolu'nun surlarını yıkan ve Marmara Denizi'nin kuzeybatı sahilinde bir dizi kenti harap eden bir depremden söz ederler. Bu kentler daha sonra Osmanlı ve diğer Türk güçlerince fethedilmişti. Bizans tarihçileri üstün bir düşman karşısındaki güçsüzlüğe bahane olarak bu depremi abartırlar – ama Osmanlı kaynakları da buna hiç değinmezler.⁵²

Trakya'daki bu gelişmeler İmparator VI. Ioannes Kantakuzenos'un oğlu Matthaeus lehine tahttan çekilmesine yol açtı. Matthaeus'un kısa süren iktidarından sonra, tahta III. Andronikos'un oğlu V. Ioannes Paleologos geçti. Orhan'ın en küçük oğlu Halil 1357'de, daha çocuk yaşta, Cenevizli korsanlar tarafından kaçırıldığında, yeni imparator onun fidye karşılığı kurtarılması için hassas pazarlıklara girişti ve böylece Bizans'a biraz nefes alma zamanı kazandı. Bunu izleyen iki yıl boyunca Osmanlı sınırında pek saldırı görülmedi. Bizans ile Osmanlı topraklarını birleştirmeyi amaçlayan Ioannes Paleologos, kızı Irene'i Halil ile evlendirdi. Osmanlı sisteminde her oğlun kuramsal olarak tahta geçme şansı eşit olduğundan, Ioannes, Halil'in babasını izleyeceğini umuyordu. Ama planı boşa çıktı, çünkü babasının yerini alan Halil'in ağabeyi Murad oldu.

Orhan ile Ioannes Paleologos'un barış içinde bir arada yaşama hayalinin bir seraptan ibaret olduğu görülecekti. Orhan, büyük oğlu Süleyman Paşa'nın kendisini izlemesini istiyordu, ama Süleyman 1357'de, Halil'in tutsak edilmesinden kısa süre sonra attan düşüp öldü. Süleyman'ın ve yanına gömülen atının mezarları bugün hâlâ Bolayır'da görülebilir.⁵³ I. Murad, Trakya sınırında başkomutan olarak Süleyman'ın yerine geçirildi ve yerel komutanların da yardımıyla yeni zaferler kazandı. Böylece Orhan 1362'de öldüğünde, Osmanlılar Güney Trakya'nın büyük bölümünü işgal etmişler, Edirne'nin güneyindeki önemli Bizans kenti Dimetoka'yı almışlardı. Sınır batıya doğru ilerledikçe, padişahın merkezi ve sarayı

da onu izleyerek, Yenişehir'den Bursa'ya, sonra Dimetoka'ya, sonra da 1360'larda bir tarihte alınan Edirne'ye taşındı. Orhan öldüğü zaman Anadolu'nun Kuzey Ege sahilindeki Karesi toprakları Osmanlı kontrolündeydi ve ülkesi doğuda, Süleyman Paşa'nın rakip bir Türkmen hanedanından aldığı Ankara'ya kadar uzanıyordu. Ankara'daki Alaeddin Camii'nin, onun ölüm yılını taşıyan kitabesinde⁵⁴ Orhan ilk kez "Sultan" olarak tanımlanır ve bu ifade Osmanlı'nın mutlak iktidar iddiasına işaret eder. Batı Anadolu'nun diğer beyleri bu meydan okumaya karşılık, Germiyan ve Karaman 1368-9'da, Aydın 1374'te, Saruhan 1376'da ve Menteşe 1377'de olmak üzere aynı unvanı benimsediler.⁵⁵

Orhan döneminde Osmanlı topraklarının hızla büyümesi, onun zamanının mimarisinde açıkça gözlenebilir. Yeni rejimin damgası, ana merkezler olan İznik ve Bursa'da çok belirgindi, ama Kuzeybatı Anadolu kasaba ve köylerinde otuz dolayında cami Orhan'ın adını taşır. Orhan'ın kentlerde yaptırttığı camiler, hamamlar, medreseler, imaretler, köprüler, mezarlar ve tekkeler, bu kentlere İslâm ve Osmanlı kimliği veriyordu. Orhan ayrıca babasının fetihlerinin anısına, onun aldığı topraklarda camiler ve İslâmî bir yaşam biçimi için gerekli çeşitli yapılar inşa ettirmişti. Onun döneminden kalan yapıların çoğuna Osmanlıların başarılarında öne çıkmış diğer kişilerin –gerek savaşçı, gerekse âlimlerin– adları verilmişti. Süleyman Paşa Osmanlı'nın Anadolu'daki merkezi topraklarındaki camiler, medreseler ve hamamlarla anılır. Trakya'daki fetihlerine işaret eden yapılar arasında, onun camiye çevirdiği Vize'deki (Bizya) eski Aya Sofya kilisesi de vardır.⁵⁶ Osmanlıların fethettikleri, özellikle de teslim olmayıp, güç kullanılarak alınan yerlerde böylesi işlev değişikliği yapmaları tipik bir davranıştı. Giderek savaşçı öncülerin ardından Türk nüfusların bu bölgelere yerleştirilmesi, Trakya'yı yeniden zenginliğe kavuşturdu. Feodal Bizans rejiminin ağırlığı uzun zamandır yerli Hıristiyanların çoğunu eyalet aristokrasısından ve onların Konstantinopolis'teki efendilerinden soğutmuş, 1340'ların başındaki iç savaşın yarattığı büyük yıkım bu durumu daha da kötüleştirmişti.

Konstantinopolis'teki Bizans imparatorları Batı Hıristiyanlarının kendilerini, Trakya'daki büyümelerinden kalıcı bir anlaşmaya niyetleri olmadığı anlaşılın Osmanlılardan kurtaracaklarını hâlâ umuyorlardı. Ama ne zaman batıdan yardım istense, yanıtı aynı koşullar ekleniyordu – Ortodoks Bizanslılar hizipçi uygulamalarını reddedip, Roma Kilisesi'ni kabul etmeliydiler. Konstantinopolis'e ancak tek tek devletlerin siyasi, diplomatik ve ticari çıkarlarının gerektirdiği yardımlar ulaşıyordu. İoannes Paleologos 1364'te, artık kendisi de Osmanlı yayılmasıyla tehdit edilen ve muhtemel bir müttefik olan, kendisi gibi Ortodoks Sırbistan'a başvurdu. Ama Sırbistan, Kral Stefan Duşan'ın 1355'te ölümünden sonra, haleflerinin iktidar kavgalarıyla eski gücünü yitirmişti. İoannes daha sonra Kral Layoş'un desteğini almak üzere Macaristan'a gitti, ama bir sonuç alamadı. Tek umutlu işaret, zor durumdaki Bizans'ı desteklemek amacıyla mütevazı bir haçlı seferi düzenlenmesi ve bunun ilk adımı olarak bir Latin donanmasının

1366'da Trakya'nın kilit önemdeki limanı Gelibolu'yu geri almasıydı. Bunun ardından 1369'da bizzat imparatorun başkanlığında bir heyet Roma'yı ziyaret etti ve umutsuz imparator, papanın desteği karşılığında Latin dinî törenleri kabul etme sözü verdi; ama papanın teminatlarının boşuna olduğu kısa sürede anlaşıldı, çünkü yardım gelmiyordu.

Osmanlı'nın Balkanlar'daki ilerlemesinden ürken tek devlet Bizans değildi. 1360'larda Edirne'nin alınmasından sonra, Sırbistan'da Stefan Duşan'ın farklı halefleri güney ve doğu sınırlarında Osmanlı baskısını hissettiler. Bu küçük prenslerden bazıları, Osmanlılar durdurulmazsa sonuçların ne olacağını bilinciyle, bir ordu topladılar, ama 1371'deki Edirne'nin batısında, Meriç Irmağı üstündeki Çirmen Muharebesi Sırp beyleri için bir felaket oldu. Onlar ve yanlarında savaşan üç Bulgar prensi Osmanlı vassalı haline geldiler. Böylece Osmanlıların Makedonya'da ilerlemelerinin önünde bir engel kalmamıştı.

Sınırların genişlemesinde, kaderlerini Osmanlılara bağlayan yarı bağımsız bazı akıncıların da payı vardı. Osmanlı'nın Rumeli'yi (bu onların Balkan yarımadasına verdikleri addı) fethinde özellikle öne çıkan dört Müslüman aile vardı: Evrenosoğulları, Mihailoğulları, Turahanoğulları ve Malkoçoğulları. Bu ailelerden ilk ikisi Kuzeybatı Anadolu'dan Hıristiyan savaşçılardı ve Osmanlı sınırı ilerledikçe Trakya'ya geçip, Müslüman olmuşlardı. Asıl adları Malkoviç olan Malkoç hanedanı Hıristiyan Sırp kökenliydi. Turahanoğulları'nın kökeni hâlâ bilinmemektedir.⁵⁷

Bu aileler arasında en öne çıkan Evrenosoğulları oldu. Gazi Evrenos'un eskiden Karesilerin müttefiki olduğu, Orhan'ın oğlu Süleyman ile birlikte Çanakkale Boğazı'nı geçtiği söylenmekteydi.⁵⁸ Evrenos, 1361'de o sırada Sırp sınırında olan Gümülcine'yi Osmanlılar adına ele geçirdikten sonra, kendisine merkez edindi ve Rumeli'deki ilk Osmanlı yapılarının bazılarını o inşa ettirdi. Sınır ilerledikçe Gazi Evrenos da merkezini batıya kaydırıldı. Son merkezi kendi kurduğu Vardar Yenicesi (Giannitsa) idi; 1417'de öldüğünde de bu kente gömüldü.⁵⁹

Sultan Murad, Orhan'ın 1362'de ölümünden sonra Rumeli'de kaldı, ancak 1373'te Anadolu'ya bir sefer düzenlemek üzere Çanakkale Boğazı'nı geçtiğinde yanında, kısa süre önce vassalı olan V. Ioannes Paleologos da vardı. Murad'ın oğlu Savcı ile Ioannes'ın oğlu Andronikos tam da bu anda babalarına isyan etmeye karar verince, Ioannes hemen Konstantinopolis'e, Murad da Rumeli'ye döndüler. Murad, Savcı ile diğer isyancıları öldürttü; Andronikos teslim oldu ve Murad'ın talebiyle, tutuklanıp, kör edildi. Savcı hakkında pek başka bir şey bilinmemektedir: Osmanlı tarihsel geleneği baba otoritesine karşı çıkan –özellikle de bunu bir Hıristiyan prensiyle anlaşarak yapan– Osmanlı şehzadelerini tasvip etmiyordu.

Bu işten, en azından bir süre için zararlı çıkan Ioannes Paleologos'un küçük oğlu Manuel oldu. Manuel, Andronikos'un isyanından hemen sonra babasının

varisi olarak belirlenmişti, ama Ioannes ile Andronikos arasındaki çatışma sonunda 1381'de çözümlenince, bu karar değiştirilip, Andronikos'un gene Ioannes adlı oğlu varis tayin edildi. Manuel, Bizans dünyasında entelektüel ve sanatsal bir merkez olarak büyük öneme sahip Makedonya kenti Selanik'e kaçtı ve burada bağımsız bir saray oluşturdu. Bu Osmanlı çıkarlarına uymuyordu ve Manuel'in Makedonya'nın bu kesiminde Osmanlı ilerleyişine karşı askerî etkinliklerinden duyduğu huzursuzluk, Murad'ı önlem almaya itti. Komutanı Çandarlı Kara Halil Hayreddin, Serez'i ve Güney Makedonya'daki diğer kentleri ele geçirdi ve 1387'de, dört yıllık bir kuşatmadan sonra Manuel Selanik'i terk etti. Kent Osmanlı hükümlerini kabul etti, ama o sırada başka yerlerde meşgul olan Osmanlılar bu resmî teslimden ancak yedi yıl sonra kentin yerli Bizans görevlilerini görevden alıp, kenti ve çevre bölgeyi işgal ederek, kendi idarelerini kurabildiler. Selanik'in düşmesinden kısa süre sonra, Manuel bir Osmanlı vassalı olmayı kabul etti. V. Ioannes, kenti terk ettiği için Manuel'i cezalandırıp, Kuzey Ege'deki Limni adasına sürdü. Manuel muhtemelen bundan sonraki üç yılı bu adada geçirdi. 1390'da babası onu, VII. Ioannes adıyla tahta sahip çıkan Andronikos'un oğlu Ioannes'a karşı (Andronikos 1385'te ölmüştü) Konstantinopolis'e çağırdı. Manuel yeğenini, Osmanlı'ya karşı yardım aramak üzere Ceneviz'e gitmeye ikna etti. VII. Ioannes 1390'da döndüğünde, Konstantinopolis'ten sürüldü ve padişahın yanına kaçtı. V. Ioannes 1391'de öldüğünde Manuel, II. Manuel Paleologos adıyla Bizans tahtına geçti.⁶⁰

Çandarlı Kara Halil Hayreddin, daha sonra Osmanlı'ya bir dizi ünlü devlet adamı daha sağlayan, Anadolu Müslüman bir ailenin oğluydu. 1385 tarihli camii, Serez'dek kayıtlı en eski Osmanlı eseridir.⁶¹ Kara Halil Hayreddin'e verilen görevler, Osmanlı'nın göçebe kökenlerden, değişken sınıırın ardında güvenli bir çekirdek bölgeye dayalı bir devlete nasıl dönüştüğünün kanıtıdır. Murad dönemi, fetihler kadar, idari gelişmeler açısından da önemlidir. Kara Halil Hayreddin İznik ve Bursa'da kadılık yaptıktan sonra, ordu komutanlığına ek olarak, Murad'ın kazaskeri ve başveziri oldu. Aynı zamanda hem orduyu, hem de idareyi kontrol etmesi onu fiilen Osmanlı Devleti'nin ilk veziriazamı yaptı.⁶²

Murad Selanik kuşatmasına hazırlanırken, Rumeli'ye çok sayıda birlik aktardı. Bunlardan Manuel'in kalesinin ablukasında görev almayanlar, siyasi olarak parçalanmış bu bölgedeki diğer küçük prenslere saldırılar düzenlediler. Epir'e ve Arnavutluk'a girdiler ve 1386'da Nişi Sırp Prensi Lazar'ın elinden aldılar. Osmanlılar böylece kuzeybatıda Belgrad'a ve merkezî Avrupa'nın ortalarına, batıda Bosna ve Adriyatik kıyısındaki Dubrovnik'e (Ragusa) uzanan Morava Irmağı vadisine girmiş oluyorlardı. Kısa süre sonra Murad'ın Bulgar vassalları, Osmanlı hükümlerinden bağımsızlıklarını ilân ettiler. Bunların arasında, Ortaçağdaki Bulgar Krallığı'nın bölünmesinden sonra en büyük parça olan Veliko Tırnova'nın kralı ve Murad'ın eniştesi III. Ioannes Şişman da vardı. 1388 başlarında, Kara Halil Hayreddin'in oğlu Çandarlı Ali Paşa yönetimindeki

bir ordu Balkanlar'ın karlı geçitlerinden ilerledi ve Ioannes Şişman'ın Kuzey Bulgaristan'daki topraklarında birçok kenti teslim aldı. Bu kentler Şişman'a geri verildi, ama artık kendisinin Murad'ın vassalı olduğuna da kuşku bırakılmadı. Ancak 1388'de Bosnalı prenslerin ittifakıyla Dubrovnik'in kuzeyindeki Ploçnik'te yapılan savaşta yenilgiye uğranması, Osmanlıların Sırbistan içinde daha fazla ilerlemelerini engelledi.⁶³

Murad'ın, Sırp Lazar'ın Ploçnik'teki Osmanlı yenilgisinde parmağı olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. 1389'da Bosna'ya doğru ilerlemeden önce muhtemelen onu cezalandırmak amacıyla Sırbistan'ı işgal etti.⁶⁴ 15 Haziran'da Murad'ın ve Lazar'ın orduları Piriştina kenti yakınlarındaki Kosova'da (Kosova Polje) karşılaştılar. Osmanlı ordusu 25 bin, müttefik Sırp, Kosova ve Bosna ordusu ise 16 bin kişi dolayındaydılar. Savaş sekiz saat sonra sona erdiğinde, Osmanlılar galip gelmişler, ama iki hükümdar da ölmüştü. Savaşın bir noktasında Murad ordusunun ana gücünden uzaklaşmış, Lazar'ın komutanlarından biri, Osmanlı tarafına geçiyor gibi yaparak onun yanına gelmiş, ama sonra Padişah'ı bıçaklayarak öldürmüştü. Çok geçmeden Lazar da yakalandı ve Murad'ın çadırında kellesi uçuruldu.⁶⁵

I. Murad'ın ölüm haberi Avrupa'ya ulaştığında, Fransız Kralı VI. Charles Notre-Dame Tanrı'ya şükretti.⁶⁶ Ama bunun Osmanlıların sonu olacağı düşüncesi bir dilekten ibaret kaldı. Murad'ın ölümünden sonra oğlu Bâyezid komutayı ele aldı ve Osmanlı hanedanlığı tarihinde ilk kaydedilmiş kardeş katli olarak kardeşi Yakub'u öldürtüp, tahtı sağlama aldı. Yakub'un savaş sırasında mı, yoksa birkaç ay sonra mı öldürüldüğü bilinmemektedir.⁶⁷ Sırbistan, Lazar'ın oğlu Stefan'ın yönetiminde, haraç ödeyip, asker gönderen bir Osmanlı vassalı oldu. Bosna gibi, Vuk Branković yönetimindeki Kosova da 1392'ye kadar bağımsız kaldı.

I. Kosova Savaşı Osmanlılara sultanlarını kaybettirdi, ama savaşın Sırbistan için bedeli çok daha ağır oldu. Bâyezid'in zaferi bağımsız Sırp Krallığı'nın sonunu getirdi ve Balkanlar'da kalıcı bir Osmanlı varlığını güvenceye aldı. Bugün, 600'ü aşkın yıl sonra, I. Kosova Savaşı Sırp ulusal bilincinde belirleyici bir tarihsel an olarak hâlâ canlıdır. Çağlar boyunca aktarılan destanlar, bir Hıristiyan vatanında bir Hıristiyan kralının Müslüman bir sultan tarafından yenilgisinin anısını dramatik bir biçimde anlattılar ve unutulmamasını sağladılar. Bu tür destanlar 20. yüzyıl sonlarındaki korkunç savaşlarda bölgedeki Hıristiyan Sırp nüfusunun duygularını kışkırttı: Bu durum yüzyıllar sonra birçok kişi tarafından hâlâ yabancı gibi görülen Müslüman nüfusu aralarından çıkarmak için bir fırsat olarak değerlendirildi. Müslüman nüfus da buna kalma hakkını vurgulayarak aynı şekilde yanıt verdi.

BÖLÜN MÜŞ BİR HANEDAN

SULTAN I. MURAD devletinin batı sınırında öldü. Oğlu ve halefi Sultan I. Bâyezid Sırbistan'ın güçten düşmesinin ve I. Kosova Savaşı'ndan sonra Sırbistan'ın yeni despotu Stefan Lazareviç'in kızkardeşi Olivera ile evlenmesinin, Balkanlar'daki topraklarına yeni saldırıları önleyeceğini umuyordu, çünkü babasının Osmanlı topraklarını genişletmesi nedeniyle Anadolu'nun diğer Türkmen-Müslüman beylikleriyle çatışmayı kaçınılmaz kıldığı doğuda yapacakları vardı. Büyük bir enerjiyle giriştiği askerî seferler Bâyezid'e "Yıldırım" lâkabının takılmasına yol açtı.

Bâyezid'in tahta geçmesinden cesaretlenen Anadolu beylikleri, Osmanlı yayılmacılığına karşı en çok direnen Türkmen-Müslüman devleti olan Karamanlıların başı ve Bâyezid'in eniştesi Alâeddin Ali Bey'in başkanlığında, Osmanlı karşıtı bir ittifakta birleştiler. Alâeddin Ali Bey, Bâyezid'in kızkardeşi Nefise Sultan ile 1378'de iki devlet arasındaki güç dengesi henüz çözümlenmediği bir zamanda evlenmişti. Hanedanlar arası evlilik yararlı bir diplomatik araç olabilirdi, ama olası bir müttefikin bağlılığını ya da olası bir düşmanın sadakatini her zaman garantilemezdi. Gelinin ailesinin ikincil olduğu düşünüldüğünden, Osmanlılar kızlarını Hıristiyanlara değil, yalnız diğer Müslüman beylere verirlerdi (ama gerek Hıristiyan, gerekse diğer Müslüman hükümdarlar ilk dönemde ittifak kurma umuduyla kızlarını Osmanlılara vermişlerdi).¹ Ayrıca kızlarını Evrenosoğulları, Mihailoğulları, Turahanoğulları gibi fetih ortaklarına da vermez, belki de bunun bu Osmanlı uçbeylerini Osmanlı hanedanının üstünlüğüne meydan okumaya cesaretlendirmesinden çekinirlerdi.² Bâyezid'in 1381'de Germiyan beyinin kızı Sultan Hatun ile evlenmesi, rakip beyliklerden birinin Osmanlı'nın üstünlüğünü kabul etmesini simgeliyordu. Bâyezid böylece Germiyan Beyliğini topraklarına kattı.

Osmanlılar Germiyan ve -1380'lerde topraklarının önemli bir kısmının Murad'a satıldığı iddia edilen- Hamid Beyliklerinden geçip güneye, Akdeniz'e doğru ilerlemek, devletlerinin gelişmesi için gerekli güvenilir gelir kaynaklarına ulaşmak istiyorlardı. Doğudan gelen ana ticaret yollarından biri Akdeniz'i geçip,

Güney Anadolu'daki Antalya limanına geliyor, buradan Hamid ve Germiyan topraklarından geçip, Karadeniz havzasına ya da Balkanlar'a yöneliyordu.³ Karaman, Osmanlıların ticaret yollarını ve bununla ilişkili gümrük ve diğer vergileri kontrol etme girişimlerine karşı çıkmaya hazırdı ve ilk çatışma 1386'da, Sultan Murad'ın hayatta olduğu dönemde çıktı. Osmanlı tarih geleneğindeki resmi tutum Alâeddin'in düşmanlığı çıkarmakla suçlanmasını gerektiriyordu, dolayısıyla Alâeddin'in Murad'ın kızı olan karısının isteğiyle Osmanlı topraklarına saldırdığı söylenir. Murad bu dönemde çatışmanın peşine düşmemiştir.

Sultan Bâyezid batı sınırını güvenceye aldıktan sonra hızla doğuya yöneldi. Ordusu –Sultan Hatun ile evlenmesinden sonra yitirildiği anlaşılan– Germiyan'ı geri aldı, Aydın'ı topraklarına kattı ve beyin kızıyla evlendi.⁴ Bu dönemde Saruhan ve Menteşe Beylikleri Bâyezid'e teslim oldular ve Osmanlı tüm Batı Anadolu'yu kontrol eder hale geldi. Artık toprakları güney-orta Anadolu'da Karaman sınırına dayanmıştı. Bâyezid 1391'de vassalları Stefan Lazareviç ile Bizans İmparatoru olan II. Manuel Paleologos'u yanına çağırdı ve birlikte kuzey-orta Anadolu'daki Kastamonu bölgesini İsfendiyar Beyliği'nden almak üzere doğuya ilerlediler. Fazla bir şey elde edemeyen ordular o yılın Aralık ayında geri döndüler. Manuel Paleologos, Bâyezid'i kızdırmamak için isteğini yerine getirmişti, ama bu seferden yazdığı mektuplar umutsuzluğunu ve alçaltıcı konumu nedeniyle duyduğu huzursuzluğu açıkça yansıtmaktadır:

Romalılar, şimdi olduğumuz küçük düzlükte yaşadıkları ve hüküm sürdükleri zaman, kuşkusuz buraya bir ad takmışlardı... Burada pek çok kent var, ama bir kentin gerçek görkeminden... yani insandan yoksunlar. Çoğu şimdi harabe halinde... adları bile kalmamış... Size tam nerede olduğumuzu söyleyemem... Bütün bunlara katlanmak zor... Malzeme eksikliği, sert kış, adamlarımızın çoğunu yatağa düşüren hastalık... benim çok canımı sıktı... Bütün bu süre boyunca biraz... moralimizi düzeltecek... hiçbir şey görmemek, duymamak, yapmamak... dayanılmaz bir şey. Bu korkunç bunalımcı zaman, şu anda içinde bulunduğumuz durumdan ve onunla ilgili herhangi bir şeyden uzak durmayı en önemli şey gören bizlere hiçbir teselli sağlamıyor, çünkü biz bunun için eğitilmedik, bundan zevk almaya alışmadık, bu doğamızda yok. Bunun suçlusu şu andaki durum ve kuşkusuz işlediği hatayla bunlara yol açan kişidir [yani Bâyezid].⁵

1393-4 kışında, Bâyezid, Manuel'in, yeğeni ve rakibi olan –ve 1390'da kısa bir süre imparatorluk yapan– VII. Ioannes Paleologos'a, birleşirlerse Osmanlılara direnebilecekleri umuduyla, barış teklif ettiğini duyduğunda, iki hükümdar arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya girdi. Manuel'in önerisini, Bâyezid'in lütfunu kazanmak hevesiyle ona bildiren bizzat Ioannes'ti.⁶ Bundan kısa süre sonra Bâyezid, Hıristiyan vassallarını Makedonya'daki Serez'e çağırdı. Bunların arasında Manuel'in kardeşi Mora Despotu Theodore, Manuel'in kayınpederi ve Serez Prensi Konstantin Dragaş, Sırp Stefan Lazareviç ve VII. Ioannes vardı. Serez'e gelişleri, her biri diğerlerinin geleceğinden habersiz olacak biçimde ayar-

lanmıştı. Manuel'in anlatısından Bâyezid'in reddedilmesi olanaksız bir davet yaptığı ve onun, Padişah'ın, gelenlerin hepsini öldürtmeye niyetli olduğundan korktuğu anlaşılmaktadır:

Türk'ün yanında Hıristiyanların farklı mevkideki liderleri vardı... Hepsini kesinlikle yok etmek istiyordu; onlar ise onun buyruklarına uymayıp, sonradan cezalandırılmak yerine, [Serez'e] gidip, tehlikeyi göğüslemeye karar verdiler. Onun huzurunda, özellikle de aynı zamanda hep birlikte bulunmanın tehlikeli bir şey olduğunu düşünmekte haksız değildiler.⁷

Manuel'in güvenlikleriyle ilgili korkuları yersiz çıktı. Bâyezid onları –belki ülkelerine gelecekte yapacağı saldırıları haklı göstermek amacıyla– topraklarını kötü yönettikleri için sert biçimde azarladı ve geri yolladı. Ancak padişah 1394'te Konstantinopolis'i kuşatmaya girişti. Önce İstanbul Boğazı'nın en dar noktasında, kentin beş kilometre kadar kuzeyinde, Asya yakasında bugün Anadolu Hisarı denilen Güzelcehisar'ı yaptırdı. Konstantinopolis'in yüzyıllardır pek çok kuşatmaya direnen surları, bu kez de tüm çabalara rağmen aşılamadı.

Osmanlılar yalnızca Bizans için tehlike oluşturmuyorlardı. Bâyezid, Ege'de, Dalmaçya sahilinde ve Mora'da sayısız kolonisi ve mülkü ile önemli bir deniz gücü olan Venedik'i de zayıflatmayı amaçlıyordu. Venedik'in zenginliği ticaretten kaynaklanıyordu ve bölgede her biri kendi siyasi ve ticari çıkarları olan Floransa, Katalan ve Napoli ileri karakollarının varlığı, değişken bir ittifaklar tablosu ortaya çıkarıyor, Osmanlı gücünün yükselişiyle farklı Hıristiyan beylerin, rakiplerine karşı Osmanlı'dan yardım istemesi bu durumu daha da karmaşıklaştırıyordu. Sultan I. Murad genel stratejisinde Venedik'ten yana olmuştu; Bâyezid'in siyaseti, Venedik'e karşı Ceneviz ile ittifak yapan dedesi Orhan'inkine daha yakındı.⁸ Bâyezid'in 1390'ların başında Mora'daki Bizans kalelerine saldırıları, 1394'te Selanik'i işgali ve Konstantinopolis'i kuşatması kısmen onun bir Bizans-Venedik ittifakını önleme ihtiyacından kaynaklanıyordu.⁹ Rodos'taki Kudüs Sen Jan Şövalyeleri bölgenin bir diğer gücüydü. Bunlar 12. yüzyıldaki Haçlı Seferleri'nde, Kudüs'te ortaya çıkan askerî bir dini tarikattı. Kudüs'ün 1187'de Müslümanların eline geçmesinden sonra bir yüzyıl Akkâ'yı merkez edinmiş, bu kentin 1291'de düşmesiyle Kıbrıs'a taşınmaya mecbur kalmış, 1306'da da Rodos'u kendilerine merkez yapmışlardı. Şövalyeler 14. yüzyılın son yıllarında Mora'da bir varlık oluşturmaya çalışıyorlardı ve 1397'de kuzeyden gelecek Osmanlı saldırılarına karşı savunma vaadi karşılığında Korint'i Despot Theodoros'tan almışlardı. 1400'de Mistras'ın denetimini ele geçirdiler, ama despotluğun başkentinin Latinlerce işgali bir ayaklanmaya yol açınca, 1404'te çekilmeyi kabul ettiler.

Bâyezid'in Balkanlar'daki en tehlikeli düşmanı, o dönemde Avrupa'nın en büyük devletlerinden biri olan Macaristan'dı. 13. yüzyıl ortalarında Moğol işgaline direndiği ve Ortodoks Hıristiyanlar ile Bogomillerin sapkınlıklarını bastırmak